

Vraagt andere kast minder tijd?
Van het varroafront

'Imkerervaringen' 2010
Een bijenexpert in de tropen

Onderzoek aan dode bijen
Tips voor de bodem

*bijen*houden

4e jaargang/1
januari 2010

Nederlandse BijenhoudersVereniging

Van de redactie

Het passeren van de jaargrens betekent ook wat nieuwigheid voor Bijenhouden. Van het Darwinjaar stappen we in het Jaar van de Biodiversiteit. In dit nummer het tweede en laatste deel van de bloemlezing van Darwins gedachten over bijen en hommels. In komende nummers geeft de Commissie Biotoopverbetering ('Drachtplantencommissie') ruim aandacht aan de wisselwerking tussen bij en biodiversiteit. De NBV staat op het punt zich aan te sluiten bij de Coalitie Biodiversiteit, een groep overheidsinstanties en natuurorganisaties die zich voor behoud en herstel van biodiversiteit in Nederland willen inspannen. Voor wie zich vast in dat onderwerp wil verdiepen, zijn er natuurlijk websites. Bijvoorbeeld www.biodiversiteit.nl, het algemene Nederlandse webportaal over biologische diversiteit en de site van Arie Koster www.biodiversiteitsjaar-2010.nl, met de honingbij als gidssoort centraal.

Een andere verandering is de invulling van Imkerervaringen. Frans Gielen geeft de laptop over aan Ton Thissen. Ton krijgt Bertus Wieringa als illustrator aan zijn zijde. De Buitensnippers worden vanaf nu beheerd door Ardine Korevaar. Zij is blij met tips van lezers die in een serieus tijdschrift iets snipper-waardigs tegenkomen. Met een laatste aflevering nemen we afscheid van Ko Zoet's Van-imker-tot-imker, tientallen jaren een vast en door velen gewaardeerd onderdeel. Bedankt Ko, namens al je lezers!

De eigenlijke imkerpraktijk zullen we ook dit jaar niet verwaarlozen. Dit nummer opent dan ook met nut en onnut van enkele 'alternatieve' kasten, en besluit met extra aandacht voor een functionele houten bodem. De leesstof daar tussenin is, als altijd, gevarieerd zoals de lezers.

Tineke Brascamp

Inhoud

Praktijk <i>Mari van Iersel</i>	2
Tijdsbesparing voor de imker?	
Buitensnippers <i>Ardine Korevaar</i>	5
Biologie <i>Kees van Heemert</i>	6
Darwin en bijen (2)	
Uit de imkergemeenschap	8
Bomen planten	
Imkerervaringen <i>Ton Thissen</i>	9
Boelmaand	
Van imker tot imker <i>Ko Zoet</i>	10
Internationaal <i>Gerrit Koeslag</i>	12
PUM senior expert	
Bijen@wur <i>Bram Cornelissen</i>	14
Dode bijen geven hun geheimen prijs	
Cursussen	15
Ook geslaagd in 2009 (foto's)	
Koninginnenteeltdag 30 januari	16
Uit de imkergemeenschap	16
Studiedag NON-bijeen	
De evenementenkalender op het imkerforum	
Buckfast Belangen Verenigd (BBV)	
De lezer schrijft <i>Geert Hofman</i>	17
Monodracht	
Uit de imkergemeenschap <i>Frank Moens</i>	18
Landelijke Open Imkerijdag	
Boekaankondiging <i>Jan de Crom</i>	18
De postale bij in boekvorm	
Praktijk <i>Wim van den Oord</i>	19
Een nieuwe bodem onder de kast	
NBV Verenigingsnieuws	20
Foto's Studiedagen 2009	
Onderscheidingen, Familiebericht,	
Advies bestuivingsvergoeding,	
Foto van de maand (Jan van den Berg), Cursussen	21
Vraag en aanbod	23
Agenda	24

Colofon

Bijenhouden, maandblad voor bijenhouders

Jaargang 4, nummer 1, januari 2010 ISSN 0926-3357.

Uitgegeven door de NBV. Verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (in juli en augustus verschijnt één nummer) in een oplage van 6.300 ex.

Hoofdredacteur

Tineke Brascamp-van der Lee

Redactie

Kees van Heemert, M.J. van Iersel, Ardine Korevaar, Henk van der Scheer, Adindah Visser

Vaste medewerkers

Marleen Boerjan, F. Gielen, Nienke de Jong, H. Oude Essink, T. Thissen, K. Zoet

Redactie & administratie

Marga Canters (secre.), Grintweg 273, 6704 AP Wageningen, t 0317 42 24 22 f 0317 42 41 80 e redactie@bijenhouders.nl bankrekening 53.90.42.897 ABN-AMRO, t.n.v. **Bijenhouden**.

Tarieven voor handelsadvertenties op aanvraag bij de redactie **Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod'** € 10 per 20 woorden, elk extra woord € 0,25. Betaling bij opgave.

Alle in **Bijenhouden** gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren. (De recentste versie van het Groene Boekje wordt aangehouden). Overname van artikelen en illustraties alleen met voorafgaande toestemming van de redactie en met bronvermelding. **Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk acht weken vóór de datum van verschijning aan de redactiesecretaris worden opgestuurd.** Tekst bij voorkeur via e-mail insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's (digitaal 10 x 15 cm, 300 dpi). Afdelingen die een cursus organiseren wordt verzocht hierover beknopte informatie aan de redactiesecretaris te sturen. Verslagen graag beperken tot maximaal 450 woorden.

Jaarkleuren

De jaarkleuren zijn als volgt. De jaren eindigend op
0/5: | 1/6: | 2/7: | 3/8: | 4/9:

Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen

Druk Offset Service - Thieme Grafimedia Groep

Omslagfoto Hamamelis, toverhazelaar.

Foto Hennie Oude Essink

De 'ideale' bijenwoning

Tijdbesparing voor de imker?

Mari van Iersel

Er is een tijd geweest dat elke zichzelf respecterende imker werkte aan de verbetering van de bijenwoning. In de literatuur kom je dan ook talloze varianten van bijenwoningen tegen. Altijd wist een imker wel weer een aspect te vinden dat verbetering behoeft. De zoektocht naar wat nou de meest handige, praktische bijenwoning is, is al eeuwen gaande. De hoeveelheid papier die bedrukt is met pleidooien voor een betere maat, beter materiaal, betere isolatie etc. etc. is gigantisch. Momenteel lijkt de discussie over de beste bijenwoning verstomd te zijn. We hebben al onze aandacht nodig om onze bijenvolken gezond te houden en met adviezen daarover worden nu vele pagina's in tijdschriften en boeken gevuld.

Toch zijn er nog steeds pleidooien voor betere bijenkasten, maar de motieven om met een ander type kast te werken zijn veranderd. Vroeger zocht men naar verbeteringen om uiteindelijk een hogere honingproductie te bereiken, nu zoekt men naar een kast waarmee men minder tijd aan het imkeren kwijt is.

Bijenhouders zijn van mening dat er steeds minder imkers komen en dat dat geen goede ontwikkeling is. Naar hun mening komt daardoor de bestuiving van allerlei planten in gevaar en dat zou nadelig zijn voor de biodiversiteit.

Het is daarom belangrijk ervoor te zorgen dat er nieuwe imkers komen. De moderne mens heeft niet veel tijd en zal daarom niet gemakkelijk aan een tijdrovende hobby beginnen. Het is dus zaak na te gaan waar bij het houden van bijen tijdwinst te halen is. Daarbij wordt gedacht aan een ander type bijenkast: de Duitse Bienenkiste, het Engelse beehaus en ook de kast van abbé Warré doet opgang.

Der Bauernstock

Een oud type bijenwoning is het tonmodel, lang geleden onder meer in gebruik in het zuiden van Europa. Het was een buisvormige bijenwoning met een vlieggat aan de voorkant en een uitneembaar schot aan de achterkant om bij de honing te kunnen komen. Van dit tonmodel is de zogenaamde Bauernstock afgeleid. De Bauernstock is een langwerpige kist, ongeveer 90 cm lang, 40 cm breed en 17 cm hoog, met een losse bodem en uit-

neembare achterkant. Deze Bauernstock werd in de 18e eeuw door Anton Janscha gepropageerd. In Zuidoost-Europa is deze bijenwoning wijd verspreid geweest en hier en daar nog steeds in gebruik. Vermoedelijk hebben we allemaal wel eens foto's gezien van de kunstzinnig beschilderde voorkant van deze Bauernstock zoals hij in gebruik is in Krain, een deel van Slovenië.

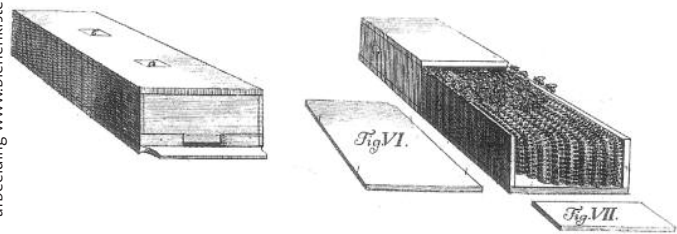
Die Bienenkiste

De moderne imker is een natuurliefhebber, die vooral geniet van het kijken naar bijen in plaats van het bezig zijn met het bijenvolk. Hij wil ook nog wel een potje honing voor zichzelf oogsten, maar zeker geen honing winnen als een soort bijverdienste. Voor dit type imker is de bijenkist, die Bienenkiste bedacht. Deze kast is een moderne voortzetting van de Bauernstock. De kast heeft geen raampjes maar de bijen bouwen de raat in lengterichting tegen het dak, koude bouw dus. Om dat te bereiken

Een Bienenkiste in gebruik

moeten repen kunstraat tegen het dak bevestigd worden. De kunstraat wordt tussen latjes geklemd die op maat uit de doehet-zelfzaak komen. Omdat in het voorjaar of bij huisvesting van een bijenvolk de ruimte aanvankelijk veel te groot is, plaatst men er een schot in om de ruimte te beperken. Zodra het volk zich voldoende ver ontwikkeld heeft en de dracht op gang komt, wordt dit schot verwijderd. De bijen zullen het broednest voor in de kast aanleggen en de imker kan de honing achter afnemen door simpelweg de raat met honing uit te snijden. De met honing gevulde stukken raat laat men in een zeef uitlekken. Er worden geen maatregelen genomen om het zwermen te verhinderen. Controle op zwermplannen is er alleen om te weten wannéer on-

Ouderwetse 'Bauernstock', ± 90 x 40 x 16 cm

De raat met honing laat men in een zeef uitlekken

geveer de zwerm af kan komen. Na de oogst van de zomerhoning kan de vrij gekomen ruimte benut wordt voor het toedienen van varroabestrijdingsmiddelen. Door de eenvoudige constructie kan men de kast met betrekkelijk weinig middelen maken. Meer bijzonderheden vindt u op www.bienenkiste.de.

The beehaus

Het woord beehaus lijkt me een samenvoeging van het Engelse *bee* met het Duitse *Haus*, misschien met een knipoog naar Bauhaus, een verzamelterm voor een vernieuwende stijl in de toegepaste kunst waaronder architectuur, in de eerste helft van de 20e eeuw.

Het beehaus heeft ook de vorm van een langwerpige kist, maar kent wel raampjes die evenwijdig aan het vlieggat worden ingehangen, warme bouw dus. Broed komt dan vóór in de kast, de honing achter. Ook is het mogelijk op het voorste deel van de kast een lage honingkamer te plaatsen. Door de aanwezigheid van raampjes kan men imkeren op de manier die de meesten van ons normaal vinden. In de aanbeveling voor deze kast staan de woorden gemakkelijk, eenvoudig en dankbaar. Ook is het een pluspunt dat de kast overal gemakkelijk op een goede werkhogte op te stellen is. Door de langwerpige vorm hoeft men nooit zware honingkamers af te nemen alvorens een inspectie uit te kunnen voeren. Dit is een belangrijk aandachtspunt voor imkers die hun rug niet al te zwaar willen belasten. De prijs van deze kast ligt er niet om: £465,- (€520,-), inclusief handleiding. Meer bijzonderheden vindt u op www.omlet.co.uk.

De kast van Abbé Warré

Ook hier wordt teruggesproken naar een oud type bijenwoning. Al in de 17e eeuw werden kasten ontwikkeld die bestonden uit losse bakken met daarin toplatten waar de bijen de raten aan vast konden bouwen. Abbé Warré uit Frankrijk ontwikkelde zo'n soort kast met daarbij een bepaalde opvatting over het imkeren. In deze kast kan het bijenvolk zich in de loop van het jaar ontwikkelen zonder telkens door de imker gestoord te worden. De groei van het aantal mijten wordt door de promotor van deze kast in verband gebracht met verstoringen van het volk door de imker.

De afmetingen van de bakken zijn 37,5 x 37,5 x 21 cm. Als het volk groter wordt krijgt het meer ruimte door bakken eronder te plaatsen. Een ruitje in de bak maakt het mogelijk te zien hoe ver het volk is in zijn ontwikkeling en of er meer ruimte nodig is. Men

kan werken met toplatten, maar ook met raampjes. Aan het einde van het seizoen, als het bijenvolk onder de honingvoorraad op de tros zit, kan de honing worden afgenomen door maar zoveel bakken af te nemen dat er genoeg voor het volk overblijft om door de winter te komen. De raten met honing worden geperst of men laat ze uitlekken. Meer bijzonderheden vindt u op www.warre.biobees.com.

Warrékasten

Tijdsparing imkeren

Argumenten om met bovengenoemde kasten te werken zijn dat de imker op die manier nauw aansluit bij de natuurlijke ontwikkeling van het bijenvolk en dat hij op een tijdsparende manier aan het imkeren is. Mijns inziens zijn dit geen kwaliteiten die bij een bepaald type bijenwoning horen. Hoeveel tijd er gaat zitten in het houden van bijen ligt aan de manier waarop de imker met zijn bijen bezig wil zijn.

Als iemand niet aan zwermverhinderen wil doen maar zwermen die afkomen schept, niet aan koninginnenteelt doet, geen raampjes gebruikt maar toplatten, een beetje honing oogst aan het einde van het bijenjaar dan is die imker zeer veel minder tijd aan de bijen kwijt. Dat is een persoonlijke keuze. De een zal dat goed bevallen omdat hij dan toch kan genieten van de activiteiten van de bijen en een ander wil liever veel intensiever met zijn bijen bezig zijn.

Natuurlijk is het wel een uitdaging om eens op een andere, minder intensieve manier met bijenhouden bezig te zijn.

Buitensnippers

Ardine Korevaar

Van het varroafront

We beginnen het jaar met een oude bekende, de varroamijt. Dit kleine plaagbeest heeft iedereen die met bijen omgaat de laatste jaren bezig gehouden en ook in 2010 zullen we er niet aan ontkomen om alles in te zetten om hun aantal te beperken. In de rubriek 'van het Varroafront' proberen we een vinger aan de pols te houden met betrekking tot onderzoeken of ontdekkingen rond de varroamijt en de bestrijding ervan. En hoewel we ons als eerste-keusbestrijdingsmiddel voorlopig nog even moeten behelpen met organische zuren en tijdproducten, zouden er op termijn mogelijk toch meer wegen naar Rome kunnen leiden.

Lokmiddel

Onderzoekers van de Agricultural Research Service in de V.S. hebben een 'lok-en-dood'-middel getest. Het gaat om een plakkerige strip waarop geurstoffen van bijen zijn aangebracht. Dit 'bijenbouquet' leidt de varroamijten normaal gesproken naar de larven, maar aangebracht op de strips hebben deze chemische stoffen met signaalfunctie grote aantrekkingskracht op de mijten, die vervolgens vast blijven plakken en sterven. In testen werd 35-50% van de mijten gevangen. De extra sterke bijengeuren, waarvan de samenstelling om concurrentieredenen niet is vrijgegeven, hadden geen meetbaar effect op de ontwikkeling en het gedrag van de bijen in het behandelde volk. De onderzoeksgroep heeft patent aangevraagd en wacht op een industriële partner om het middel op de markt te brengen.

USDA Agricultural Research Magazine juli 2009, vol.6

Wintersterftcijfers 'lezen'

De percentages winterverliezen (verliezen aan volken bij de uitwintering in het voorjaar van 2008) in Europa in het kaartje laten zich niet zo gemakkelijk lezen als op het eerste gezicht lijkt. Niet alle cijfers zijn verkregen door een representatieve respons op de vragenlijsten, sommige cijfers bevatten ook gegevens van 'zomer-verliezen' en Duitsland geeft gemiddelde verliezen over de jaren 2004-2008. Het onderzoeknetwerk Coloss probeert de verschillende vragenlijsten over winterverliezen die in de Europese landen gebruikt worden, te harmoniseren, zodat

Wintersterftepercentages 2007-2008 in Europa

de cijfers die daaruit te voorschijn komen een grotere betrouwbaarheid krijgen en valide vergelijkingen mogelijk gaan maken.

Niettemin viel een aantal zaken op: Noorwegen, Finland, België en Bulgarije vertonen geen toename van de verliezen ten opzichte van voorgaande winters, maar in Italië en Denemarken zijn de verliezen hoger. In Turkije stierven 72.000 volken, toch is dat op een totaal van 4 miljoen slechts 1,8%.

De veronderstelde oorzaken van de verliezen variëren van land tot land. Zo werd in Hongarije het gebrek aan pollen als voornaamste reden naar voren geschoven, in Spanje en Griekenland besmetting met nosema en in veel andere landen werd een gebrekkige varroabestrijding genoemd. Pesticiden werden als oorzaak niet uitgesloten. In Zweden viel één landstreek op door zeer hoge verliezen (70%), terwijl in de omringende gebieden relatief geringe verliezen gemeld waren. Het bleek dat een imker varroatolerante volken meende te hebben en de bijenhouders in de omgeving die met koninginnen geteeld uit deze volken verder imkerden, pasten geen varroabestrijding meer toe. Helaas spreken de uitkomsten voor zich. *Deutsches Bienen-Journal december 2009 – met dank aan Henk van der Scheer*

Red.: Er zijn sinds kort ook cijfers bekend over winterverliezen 2008/2009. Zie: Proc. 5th COLOSS Conference, 2009. Cost Action FAO803, Montpellier, France, 14-15th September 2009. Meer hierover in het februarinummer

Propolisval

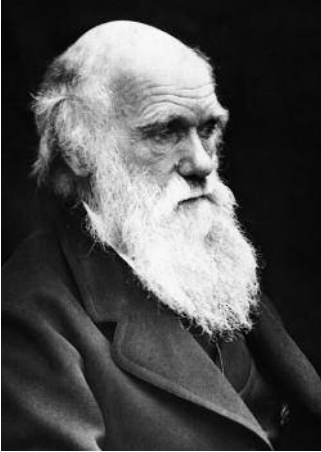
Apis florea, een dwerghoningbijtje uit Zuidoost-Azië, heeft een bijzondere manier van nestbescherming ontwikkeld. Het nest bestaat uit een enkele vrijhangende raat waarbij als bovenlat meestal een dunne tak dienst doet. Ter bescherming heeft *Apis florea* een bijzonder nuttig gebruik van de kitstof ontwikkeld, terwijl de andere Oosterse bijen helemaal geen propolis produceren. Aan beide zijden van het nest leggen de bijtjes een brede ring (van 2,8 tot meer dan 10 cm) van kleverige propolis aan, zodat kruipende rovers, waaronder de agressieve wevermier, zich niet snel dicht bij het nest zullen wagen. Doen ze dat wel, dan zijn het meestal hun laatste schreden. Van welke planten de bijtjes de propolis verzamelen is niet bekend, maar ze gaan er in elk geval spaarzaam mee om: de dikte van de propolisband wordt aangepast aan de mate van bedreiging.

Nest van *Apis florea*

Onderzoeker Orawan Duangphakdee van de Universiteit van Bangkok ontdekte dat de bijtjes bij gesignaleerde gevaren de propolisringen van 1 mm dikte ophoogden tot wel 10 mm. Daarbij maakten ze onderscheid tussen gevaarlijke en ongevaarlijke indringers. Zette de onderzoeker met een pincet een mier op het nest dan nam de activiteit van de bijen bij de propolisband sterk toe. Wanneer de onderzoeker onschadelijke insecten op de nestrand zette, probeerden de bijen die wel te verwijderen, maar ze verstevigden hun propolisval niet. Energiezuinig beleid is ook bij deze soort beter ontwikkeld dan bij mensen.

Uit: Deutsches Bienen-Journal nov. 2009

Darwin en bijen (2)

Kees van Heemert

2009 Was het internationale Darwinjaar. 150 Jaar geleden publiceerde Charles Darwin zijn beroemde boek over de evolutieleer: *On the origin of species by means of natural selection, or the preservation of favoured races in the struggle for life*, kortweg *On the origin of species* ofwel *Over het ontstaan van soorten*. Maar hij schrijft in deze en vele andere publicaties niet alleen over natuurlijke selectie en het ontstaan daardoor van de soorten, maar ook over bijen en hommels. Ook bestuiving komt aan bod.

Hij deed onderzoek aan tientallen plantensoorten uit 30 families en concludeerde dat zaad ontstaan uit kruisbestuiving, nakomelingen gaf die beter waren (meer 'fit' = aangepast) dan nakomelingen afkomstig van zelfbestuiving. Kruisbestuiving biedt de mogelijkheid tot genetische variatie, een voordeel in een omgeving die steeds verandert. Dit resultaat was voor hem een verklaring voor de noodzaak van het ontstaan tijdens de evolutie van bloemstructuren die kruisbestuiving bevorderen.

Deze ontwikkeling bij de planten kon alleen maar met succes verlopen als tegelijkertijd de insectenbestuivers daarop inspeelden en omgekeerd (co-evolutie). Belangrijk hierbij is de beloning in de vorm van nectar en pollen na een succesvol bloembezoek.

Hij deed proeven met meer dan 2000 planten waarvan hij na kruising het zaad in kiembakjes thuis op de schoorsteenmantel liet kiemen. Bij de nakomelingen kon hij daarna vaststellen of er kruisbestuiving was opgetreden door te kijken naar de variatie onder de nakomelingen in bijvoorbeeld bloemkleuren.

Sleutelbloem en klaver

Zeer veel waarnemingen betreffende kruisbestuiving door bijen zijn met een eindeloos geduld door Darwin uitgevoerd en beschreven. Hier twee voorbeelden. Een betreft de interactie tussen bijen en bloemen bij de sleutelbloem. Darwin ontdekte tijdens een van zijn onderzoekingen dat 'legitieme' bestuiving bij bepaalde typen sleutelbloemen (*Primula*) berust op de verschillen in bloembouw in relatie tot het bijenbezoek. Wanneer bijen als stuifmeeltransporteurs de bloemen bezoeken, belandt het stuifmeel door de verschillende posities van meeldraden op verschillende delen van het bijenlichaam. Bij de betreffende soort sleutelbloem zijn er twee typen bloemen: één met lange stijlen en laag geplaatste meeldraden, en één met korte stijlen en hoog geplaatste meeldraden. Langstijlige bloemen zijn alleen ontvankelijk voor stuifmeel afkomstig van kortstijlige bloemen en omgekeerd. Bijen die bedekt zijn met stuifmeel van langstijlige bloemen (waarin dus korte meeldraden voorkomen), kunnen zo in aanraking komen met de stempel van kortstijlige bloemen en de kruisbestuiving laten plaatsvinden. (Zie *Bijenplant in beeld over Primula*, *Bijenhouden* maart 2009, p. 8 en 9, Red.) Talrijke andere voorbeelden van kruisbestuiving worden in zijn werken beschreven, waarbij er een verband is tussen het gedrag van de bij en de bloembouw van de betreffende plant.

In een andere bekende proef stelde Darwin vast hoe witte en rode klaver bestoven worden. Honingbijen bijvoorbeeld vlogen alleen op witte klaver en bestoven daarbij de bloemen. Het

bewijs daarvoor verkreeg hij na een proef waarbij hij een aantal bloemhoofdjes van de witte klaver inhulde en zo kon vaststellen dat daar geen zaad op geoogst kon worden, in tegenstelling tot bloemhoofdjes die wel door honingbijen werden bezocht. Hetzelfde stelde hij vast voor rode klaver, waarvoor alleen de hommels als bestuivers optraden. Er was geen zaadproductie als de bloemen van de rode klaver ingehuld waren geweest.

Inbraak

Bij rode klaver kent men het verschijnsel van 'inbraak', waarbij hommels een gaatje onderin de kroonbuis maken waardoor zij op een slimme manier aan nectar kunnen komen. Dit treedt vooral op bij de eerste bloei, wanneer de bloemen een relatief lange kroonbuis hebben ten opzichte van die van de tweede bloei. De hommeltong is dan net te kort om gewoon via de bloemkroon bij de nectar te komen. Voor de zaadproductie, bij de bloei van de tweede snede, zijn hommels als bestuivers wel functioneel omdat de bloemen dan kleiner zijn en ze zonder inbraak de bloemen binnengaan voor het bestuivingswerk en nu wel met hun tong bij de nectar kunnen komen en zo beloond worden.

Een ander voorbeeld van inbraak door hommels en het profijt daarvan voor honingbijen, beschreef hij bij de nierboon (*kidney bean*). Hij nam waar dat talrijke grote hommels onderaan de bloemkroon gaatjes maakten en daar nectar opzogen. De meeste bloemen waren op die wijze geperforeerd en hij kon vaststellen dat dit vlak voor zijn waarneming gebeurd moest zijn. Daarna bleken de honingbijen wekenlang en vele malen per dag via die gaatjes van de nectar te snoepen. Maar het bijzondere volgens Darwin was dat vanaf de eerste dag dat de hommels gaatjes in de bloemen hadden gemaakt, de bijen zonder uitzondering, in plaats van volgens de officiële route via de kroonbladeren de bloem binnen te gaan, direct buitenom naar de bloembodem gingen om nectar op te zuigen. Dit bleven ze dagen lang herhalen. Hoe konden ze dit weten? Darwin beweerde dat hier absoluut het instinct van de honingbij een rol speelde, omdat de nierboon een exoot is en de honingbij en deze boonvariëteit dus niet samen een co-evolutie hebben doorlopen. Hij sloot enig effect van een mogelijke geur van de nectar die door de opening komt als aantrekkelijke factor uit. Zijn eindconclusie was dat de bijen de hommels bezig hadden gezien toen ze de gaatjes aan het maken waren en dat ze met de herinnering aan dat beeld alle bloemen in het veld direct bij de opening onderaan bezochten om nectar te snoepen. Een interessante gedachte, maar of ze juist is?

‘Oude vrijsters’ en poezen

Een verhaal dat wel vaker in de bijenbladen heeft gestaan, heeft betrekking op de relatie tussen de aanwezigheid van katten en de overvloed aan bloemen. Vaak is het verhaal mooier gemaakt door te stellen dat in de tijd van Darwin de economie van een land in verband stond met het aantal ongetrouwde dames. Het verhaal beschrijft namelijk het belang van aardhommels voor de bestuiving en daarmee de zaadproductie van rode klaver. En omdat muizen hommelnesten ruïneren en katten weer muizen vangen, is de zaadproductie indirect afhankelijk van het aantal katten. En aangezien zogenaamde ‘oude vrijsters’ veel katten hebben, is er uiteindelijk een verband tussen zaadproductie van rode klaver (en daarmee de economie) en het aantal ongetrouwde dames. Echter dit laatste verband werd door Darwin zelf niet genoemd.

Ventilatie en evolutie

Een ander interessant verschijnsel dat door Darwin werd vermeld is de ventilatie op de vliegplank bij een bijenvolk. Dit voorbeeld van bijen die in een lange rij staan om door vleugelbewegingen de lucht in korf of kast te verversen, illustreert dat bijen in de evolutie een systeem hebben ontwikkeld, niet alleen om te koelen maar ook om het uitgeademde koolzuurgas uit de kast te verwijderen. Dus CO₂ was in die tijd ook al bekend.

Darwin stelde zich bij het waaieren van enkele bijen bij het vlieggat voor dat er een selectief voordeel ontstond voor die volken. Tijdens de evolutie zou dit belangrijke systeem van ventilatie of airco dan een voordeel geven in de overlevingskansen, vooral wanneer er nog meer bijen met het waaieren meededen.

opeens weer kunnen optreden. Onder bepaalde omstandigheden, naar analogie van primitieve soorten van de bijenfamilie, kan het zo zijn dat door een soort shock, zoals het wegvallen van een koningin, het volk de darren niet doodt.

Bestaat de Engelse bij?

Over verschillen tussen bijen binnen Groot-Brittannië schreef Darwin in een brief aan de redactie van de ‘Devonshire Beekeeper’. De wilde bijen zoals gevonden in bepaalde bosgebieden, waren kleiner dan de bijen die door de bijenhouders gehouden werden. Ook was er verschil in de stekigheid en beharing. Vastgesteld werd dat de bijen op het vasteland in het algemeen groter zijn. Uit andere briefwisselingen bleek dat al vanaf 1860 de Italiaanse bij, *Apis ligustica*, en andere bijenrassen in Engeland werden geïntroduceerd, waarvan vooral de *ligustica* al snel vanwege de goede opbrengsten verder werd geteeld. Toen was al bekend dat de darren minstens twee mijl ver konden vliegen, dus hybridisatie was van toen af niet meer tegen te houden. Momenteel speelt nog steeds de discussie of er nog een lokale Engelse bij bestaat. Na de import van andere geografische rassen zal er net als in andere landen, sprake zijn van een mix van variëteiten.

Ten slotte

Als afronding noem ik nog een aantal interessante teksten en waarnemingen uit ‘Het ontstaan der soorten’.

- Over de angel van de honingbij schreef Darwin dat bij een stamvader van de honingbij de angel een werktuig als boor en tevens als zaag was. Terwijl het gif bedoeld was om het ontstaan van galnoten in een blad op te roepen waarin larfjes zich konden ontwikkelen. De angel is nu een wapen, ook al heeft het gebruik ervan de dood van de bij zelf tot gevolg. Maar voor de instandhouding van de soort is het een uiterst belangrijk instrument, zeker in het kader van de natuurlijke teeltkeus.

- Een opmerkelijke waarneming die Darwin bij bijen (*A. mellifera*) en raat uit Jamaica deed, betrof de grootte van bijen en het formaat van de cellen. Hij stelde na metingen van de lengte van de poten en de antennen vast dat deze bijen even groot waren als de Engelse bijen. De diameter van de cellen bleek een factor 60: 51 à 52 (16%) groter te zijn dan de celdiameter in een Engels volk. Ook waren de cellen iets dieper en gaf het volk relatief meer honing. Een mogelijke verklaring hiervoor, was dat in een heet klimaat de larven op deze wijze bescherming tegen de hoge temperatuur krijgen doordat er meer ruimte met lucht tussen de larven en de celwanden is.

- Volgens de beschrijving van Darwin namen de bijen de gewoonte aan om bij een slechte verzorging van een bijenvolk de vlijtiger burens te plunderen; ze werden dan ‘zeeschuimers’ genoemd, hetgeen in feite roverij aanduidt. Maar misschien moeten we hierbij eerder denken aan het verschijnsel inbedelen, omdat het om bijen gaat uit een verzwakt volk. Ook werd een geval genoemd waarbij een hommelnest door bijen in bezit werd genomen, waarbij de hommels nog weken lang vlijtig honing verzamelden na aansporing door de bijen zonder gebruikmaking van geweld. Een vorm van gijzeling of slavernij?

- Op een andere plaats sprak hij over de (voedsel)concurrentie tussen de in ‘New-Holland’ (Australië) ingevoerde Europese honingbij en de lokale angelloze honingbij. Het staat ergens als

foto Peter Elshout

Darrenslacht en instinct

Darwin beschreef dat een bijenvolk waarvan de koningin is doodgegaan, zal zorgen dat er snel door de werksters jonge larven in grote cellen worden geplaatst (“aan de gevolgd ontwikkelingsgang worden ontruikt”) en met ‘koninklijk voedsel’ worden gevoed. Vervolgens ontwikkelen deze zich tot vruchtbare wijfjes, zoals hij dat noemde. Hij beschreef dit overigens niet correct, want hij suggereerde dat deze wijfjes zich ook als koninginnen verder ontwikkelden. Door het instinct van de koningin zullen deze jonge koninginnen door de oudste koningin gedood worden zodra ze geboren zijn. In de herfst, als een volk of zwerm een leggende koningin heeft, worden de darren gedood, terwijl de darren blijven leven als er geen koningin is. Darwin veronderstelde dat instincten soms enkele generaties lang ‘slapen’ en dan

Angelloze bijen verzamelen hun voedsel in 'potjes' van een keihard mengsel van boomhars en modder. Op de foto de Gele Uruçu (*Melipona rufiventris*)

een losse zin zonder verder onderbouwing. Was hij ook hier zijn tijd weer vooruit, als we denken aan de discussie in Europa anno 2009 over de eventuele concurrentie in de natuur tussen de honingbij en andere bestuivende insecten?

Vaststaat dat Charles Darwin zeer veel over honingbijen en hommels geschreven heeft en dat men in zijn tijd al veel van bijen wist. Boeiende literatuur en over het algemeen toegankelijk geschreven, al zijn de zinnen vaak erg lang, wat niet ongebruikelijk was in die tijd. Al zijn publicaties, brieven etc. zijn digitaal beschikbaar (zie de literatuurlijst bij dl 1 van dit artikel, december 2009), maar het zou voor de bijenhouderij en ook voor de wetenschap interessant zijn om alles wat betrekking heeft op bijen te inventariseren en op papier te bundelen.

Uit de imkergemeenschap

Handen uit de mouwen

Piet van Schaik, secretaris afdeling Liemers

De imkervereniging Liemers bestaat 60 jaar. Daarom heeft de vereniging besloten aan de beide gemeenten waar zij een bijenstal heeft staan, Duiven en Zevenaar, elk drie bomen te schenken. Burgemeester Henk Zomerdijk plantte op zaterdagmiddag 14 november drie rode esdoorns in een plantsoen in Duiven. De rode kleur van het blad levert een bijdrage aan de diversiteit van het in te richten park.

Zevenaar kreeg drie tamme kastanjes. Met de keuze van deze bomen wil de vereniging een bijdrage leveren aan de leefomgeving van insecten en zaadetende zoogdieren en vogels.

Naast het aanbieden van bomen houden leden van de vereniging zich ook bezig met het inzaaien van zogenaamde overhoekjes grond. Zowel Duiven als Zevenaar zijn door aanleg van de Betuwelijn in het bezit gekomen van onbenutte perceeltjes. In Duiven is een werkgroep geformeerd, waaraan een imker deelneemt, om deze grond in te zaaien en te beplanten met insectenvriendelijke bloemen en bomen. En, zo liet de wethouder weten bij het planten van de tamme kastanjes, "ook Zevenaar wil de overhoekjes geschikt maken als voederplaats voor insecten en andere dieren". Imkervereniging Liemers houdt de vinger aan de pols en steekt de handen uit de mouwen.

V.l.n.r. Henk Zomerdijk, Arno Kok, half zichtbaar Sanne Van Royen en Louis Janssen

Imkerervaringen

Ton Thissen

illustraties Bertus Wieringa

Januari Boelmaand

Omdat me gevraagd is voor de vierde jaargang van Bijenhouden maandelijks verslag te doen van mijn ervaringen als imker, wil ik u als lezer aan het begin van deze serie laten weten wat u met mij voor imkervlees in de kuip hebt.

Sinds 1995 ben ik wat je noemt een hobby-imker met gemiddeld zo'n acht volken. Ik heb tot in 2000 een aantal cursussen gevolgd. Zoals de meeste hobby-imkers ben ik na veertien jaar al redelijk eigenwijs en nog steeds zuinig maar in afwijking van de meeste collega's ben en blijf ik erg onhandig. Draad in een raampje spannen en kunstraat insmelten gaat me best wel goed af maar een bouwtekening van een spaarkast of broedstoof valt volledig buiten mijn interesse en kunde.

Taal

Wel heb ik iets met taal in het algemeen en met het bijenjargon in het bijzonder. Zo las ik ergens dat de 17e-eeuwse schrijvers hun teksten anders dateerden dan wij nu doen. Schrijven wij: 17 januari 2010, zij schreven: "den 17 van Louwmaandt 1635". P.C. Hooft – jawel, van de P.C. Hooftprijs – noemde de maanden

van het jaar naar de in die maanden te verrichten werkzaamheden, zoals het looien (januari), sprokkelen (februari), hooien (juli) en slachten (november). Ik heb getracht de maanden van het bijenjaar de naam te geven van de voornamelijk in die maand uit te voeren werkzaamheden van nu eens de bij, dan weer de imker. Dat is natuurlijk niet helemaal in overeenstemming met de werkelijkheid: bijen en imkers laten zich door niemand ringeloren. U moet mijn benamingen van de imkermaanden dan ook niet zien als een voorschrift maar meer als een in de buurt van die maand liggend onderwerp of thema waarover we het kunnen hebben.

Januari heb ik de boelmaand genoemd, de materiaalmaand. Denk aan boeldag/boeldagen. Daarover had het in deze bijdrage eigenlijk moeten gaan. Hoe ik als zuinig en onhandig hobby-imker met mijn materiaal omga. Daarvoor heb ik nu en hier te weinig ruimte. Maar zeer waarschijnlijk komt u het een en ander hieromtrent verspreid in mijn volgende bijdragen tegen.

Mijn imkerervaringen zijn niet zozeer gebaseerd op feitelijkheden, experimenten of ondervindingen. Veeleer handelen ze over de dubieuze positie van de imker tussen de theorie van de imkerhandboeken en de ondervonden werkelijkheid van het imkeren. Tussen het daadwerkelijk bijenhouden en de artikelen daarover in Bijenhouden. Kortom tussen de droom en de daad van de imker.

De illustraties zijn van de hand van Bertus Wieringa, imker en tekenaar te Streefkerk.

Voor een overzicht van de bijenmaanden zie bijgaand kadertje.

Maand	P.C. Hooft	Bijenjaar
Januari	Louwmaand	Boelmaand
Februari	Sprokkelmaand	Schouwmaand
Maart	Lentemaand	Broedmaand
April	Grasmaand	Bouwmaand
Mei	Bloemaand	Zwerfmaand
Juni	Zomermaand	Haalmaand
Juli	Hooimaand	Teeltmaand
Augustus	Oogstmaand	Honingmaand
September	Herfstmaand	Heilmaand
Oktober	Wijnmaand	Medemaand
November	Slachtmaand	Ruimmaand
December	Wintermaand	Leesmaand

van imkertot imker Ko Zoet

Honingkruid of Stevia

“Het frissgroene plantje dat elk voorjaar in de tuincentra staat te stralen, is de bron van een zoetstof die mogelijk begin van dit jaar de Europese markt verovert” aldus de aanhef van een artikel in de Gezondgids, een uitgave van de Consumentenbond. De zoetstof wordt gewonnen uit de blaadjes en heeft veel bijzondere eigenschappen. Indianen uit Paraguay zoeten er al meer dan 1500 jaar hun thee mee. In China, Japan, Nieuw Zeeland en Australië wordt het als zoetmiddel gebruikt en sinds december 2008 zijn in de Verenigde Staten twee commerciële zoetstoffen afgeleid van Stevia toegelaten voor verwerking in voedingsstoffen. Wat heeft dit met onze bijen te maken? Op de achtergrond van het artikel is een groot veld citroengeel bloeiend honingkruid te zien. Als imker denk je dan gelijk aan een rol voor onze bijen bij de bestuiving en als een mogelijke drachtplant. ‘Googelen’ leerde me dat het kruid in Paraguay, Brazilië, Japan en China wordt geteeld, maar ook met succes in het zuiden van Engeland. Wellicht dat met de huidige klimaatverandering ook in ons land mogelijkheden voor de teelt aanwezig zijn of ontstaan in plaats van suikerbieten.

Bijen te leen of op proef

Is het honingkruid wellicht iets voor de toekomst, de aanpak in de imkervereniging Laren/Blaricum is van deze tijd. Om tot de kern van aanpak door te dringen moet ik een omweg maken via het blad van de

Leidse imkervereniging waarin ik de volgende bijdrage vond van imkercollega Steve Dulek “Mijn werkgever woont in Laren en kwam mij trots vertellen dat hij ook bijen in zijn achtertuin had, dat de imker elke twee weken langs kwam en de hele familie liet kijken hoe hij in het volk werkte. Een bijzondere soort PR voor de imkerij aldus Steve.” Johan Calis van de vereniging Laren/Blaricum zegt in de Larense Courant van mei 2009: “Maar weinig mensen besluiten spontaan om bijenhouder te worden, maar zouden er wel nauw bij betrokken willen zijn. Personen of een instantie met ruimte rond hun huis of bedrijf zouden misschien tijdelijk een bijenvolk te logeren willen hebben. De logeerpartij kan een aantal weken of een langere periode bestrijken. Het is een vrijblijvende manier om niet ingewijden kennis te laten maken met honingbijen. Mogelijk wordt de bewoner zo enthousiast dat hij of zij onze gelederen komt versterken.”

PR dat doen we zelf

Er zijn legio manieren om de bijenteelt onder de aandacht te brengen. Hieke en Henk Kooij, al jaren stuwende krachten in de vereniging Amstelland, vertelden met trots dat er door diverse verenigingsactiviteiten in 2009 maar liefst twintig nieuwe leden zijn bijgekomen. Een geweldig resultaat. Op Terschelling zijn de mogelijkheden natuurlijk beperkt. Maar we hebben het museum ‘De Bijenworf’ en dat trekt jaarlijks honderden bezoekers uit het hele land. Die bron wordt wel degelijk aangeboord. Tijdens hun route door de boerderij stuiten de bezoekers halverwege op een emmer met daaraan bevestigd een bundel formulieren met de tekst: “BIJENHOUDEN, vroeger een beroep, NU EEN HOBBY. IETS VOOR U?” Noteer uw naam en adres op dit formulier en laat het achter in de emmer. Binnenkort ontvangt u GEHEEL VRIJBLIJVENDE informatie over de bijen en de mogelijkheden in uw woonomgeving.”

Ook dit jaar werd de emmer weer goed gevuld met formulieren. De belangstellenden kwamen uit de volgende plaatsen. Lathum, Gorinchem, Sassenheim (2x),

Utrecht(4x), Rotterdam, Apeldoorn, Uithoorn, Burgwerd, Sneek, Winschoten, Oude Bildtzijl, Amersfoort, Zuidlaren, Vlaardingen, Lisse, Kollum, Rozenburg, Amsterdam en Westerbork. De formulieren worden naar de secretaris van de NBV gestuurd en die zorgt ervoor dat de informatie over bijenteelt bij de geïnteresseerde en bij de secretaris van een vereniging in het woongebied komt. Mijn verhaal gaat als volgt verder: “Vanuit een vereniging bij u in de buurt krijgt u een uitnodiging voor een activiteit. In het voorjaar kunt u samen met een ervaren imker een kijkje nemen in het binnenste van een bijenvolk. Een kap is altijd aanwezig. Lijkt het u spannend om zelf met bijen te beginnen dan wordt u in de vereniging verder geholpen.” Opgetuigd met deze kennis wachten ze op hun informatiepakket. Heel lang geleden gaf ik samen met een imkermaatje in mijn toenmalige Vereniging Buiksloot (nu Waterland) een cursus bijenhouden voor scholieren. Ook zij werden op weg geholpen met een bijenvolk. Als ze binnen drie jaar het imkeren voor gezien lieten dan verviel het volk weer aan de vereniging.

Spannende maanden

Bijenhouden, een prachthobby waarbij je zelfs na meer dan zestig jaar praktijkervaring af en toe met je handen in het haar zit en je afvraagt: “wat mot ik nou?”. Ik neem u mee terug naar half augustus 2009. Het was goed weer en de bijen vlogen druk op de heide. Een aantal raten in de honingkamer waren grotendeels verzegeld. Ze werden vervangen door lege raten. De overige raten waren vol honing maar niet verzegeld. Afblijven dus. Er brak een periode van warmer weer aan en toen begon het dubben. Een extra honingkamer geven? Maar dan loop je de kans dat de honing helemaal niet meer wordt verzegeld. Laat je alles zoals het is, dan ontstaat wellicht ruimtegebrek. Het werd het laatste. Omdat de nachten kouder werden heb ik met touw platen tempex tegen de zijwanden van de kasten gebonden om de warmte vast te houden en de bijen actief in de honingkamers. Het resultaat? Aan

het einde van de heidebloei was er in de volken geen leeg celletje meer te vinden. De honing was verzegeld, dat wel. In de Angelsaksische landen spreekt men dan kort maar krachtig over 'honeybound'. Dat is aan het eind van de zomer niet best. Normaal zijn er in mijn volken half september nog vijf tot acht raten broed in alle stadia. Perfect, want dat zijn winterbijen. Dit jaar was er op 14 september totaal geen open broed en slechts één tot drie raten met kleine plukjes verzegeld broed. Alles behalve perfect. Een extra mierenzuurbehandeling via matjes op de bodemla eind september leverde een flink aantal gevallen mijten op. Een herhaling op 7 oktober gaf hetzelfde resultaat. Tot ver in oktober werd er nog wel oranje en lichtgeel stuifmeel verzameld, dat gaf deze imker weer wat moed. Of het garant staat voor een goede overwintering? De tijd zal het leren.

Bijenstal op Sorghvliet

Enige tijd geleden ontving ik via de redactie de volgende brief van imker Jan Vlaardingebroek. "Sinds januari 2007 begint Ko Zoet zijn maandverhaal met een stukje van Jacob Cats. In 1643 kocht Jacob Cats in 's-Gravenhage een boerderij op het latere landgoed Sorghvliet. Daar kon hij zijn 'zorgen ontvlieden'. Op 74-jarige leeftijd liet hij als woning het Catshuis bouwen, doch woonde er slechts negen jaar tot zijn dood in 1668. Het staat niet vast dat Jacob Cats op park Sorghvliet een bijenstal heeft gehad, maar wel dat hij veel verstand van bijen had!"

Duidelijke taal van Jacob Cats

"*Bien en wespen hebben een boos vergift; wanneer men hun gestreken is, neemt men een koud yzer, of steen, daer naer legt men bolus armenicus en camphora met roozen water daer op. Vryft de handen met bier kryd of venkel, zoo steken de bien niet. Dit heb ik gezien van bie meesters, die myne bien zetten of korten.*" Jacob Cats had wel degelijk bijen. Jan Vlaardingebroek vervolgt: "Van de volgende bewoners, de familie Bentinck, staat wel vast dat ze een bijenstal op Sorghvliet hadden. Deze familie heeft het landgoed ruim 150 jaar in bezit gehad. Samen met de parkbeheerder Erik Evers imker ik op dit landgoed en hebben wij er vorig jaar een bijenstal gebouwd, die ongeveer op de oorspronkelijke plaats staat en daarom ook de naam Bentincks Bijenstal heeft gekregen. Deze

stal staat hemelsbreed een kleine 200 meter van de ambtswoning van de Minister President."

Einde verhaal

Beste lezers, dit was de laatste 'Van imker tot imker'. Begin 2009 kreeg ik het bericht dat Bijenhouden te veel vaste rubrieken bevat, waardoor er te weinig aandacht kan worden besteed aan actueel nieuws. Er werd mij voorgesteld om de maandelijkse VITI voorlopig te vervangen door een tweemaandelijks bijdrage, waarmee ik akkoord ging. Begin november werd mij verteld dat het aantal vaste rubrieken nog steeds te groot is en dat daarom de rubriek VITI definitief moet worden beëindigd. Later werd daaraan toegevoegd dat het beëindigen van de rubriek een keuze is voor meer thematische en minder anekdotische artikelen. Deze beslissing kwam aan als een mokerslag. Ik heb aangegeven onder deze omstandigheden geen behoefte te hebben aan een afscheidinterview, maar op mijn wijze afscheid te willen nemen van de trouwe lezers.

Ik bedank iedereen voor de plezierige contacten tijdens het lange bestaan van de rubriek Van imker tot imker. Succes met de bijen en wellicht tot ziens.

Ko Zoet

Het weer in januari

Voor het midden van het land geldt voor de periode 1971-2000 als normaal 52 uren zonneschijn, 67 millimeter neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 5,2.

Jaar	Zon(uren)	Neerslag(mm)	Max. temp (°C)
2005	++ (83)	– (53)	+ (5,8)
2006	++ (92)	-- (17)	– (4,3)
2007	N	++ (113)	++ (9,5)
2008	- (44)	+ (90)	++ (8,8)
2009	++ (95)	– (51)	– (3,7)

Geraadpleegd

Sweet, sweet Stevia. Een nieuwe zoetstof, Gezondgids 105(10): 18 (2009)
Steve Dulek, Bijen te leen, te kijk of op proef bij Larense Imkervereniging. De Stertselaar, zomer 2009; Leidse imkervereniging.
Vader Cats, Bie boek: 15
Ko Zoet, Het bijenjaar 2009.

advertentie

Imkerij De Werkbij

13 februari Boeldag Rhenen

Boeldag is een dag waarop je alle overvloedige spullen of spullen die je echt kwijt wilt aanbiedt voor speciale prijzen. Normaal doe je dat na de grote schoonmaak in het voorjaar, maar wij van de 'De Werkbij' doen dat op zaterdag 13 februari op onze locatie in Rhenen. De gehele dag van 10.00 uur tot in de middag 16.00 uur. Bij ons is dan de grote schoonmaak voorbij en we hebben de vrijgekomen ruimte nodig voor onze eigen teelten.

Wij bieden u die dag

- overvloedige gebruikte bijenkasten en korven
- ander imkermateriaal
- veel gezelligheid en ontmoeting

De koffie met koek staat klaar. Uiteraard is onze winkel dan ook geopend voor de aanschaf van alle nieuwe imkerartikelen die u nodig heeft. We staan klaar met adviezen voor het komende seizoen en kunnen u van dienst zijn met het leveren van honing voor braderieën en bijenmarkten.

Tot ziens, tot februari, De Werkbij, www.dewerkbij.nl, Kees Verrips

PS Op de site is de totale kavellijst in te zien.

Met bijenervaring de wereld in

PUM senior expert

Gerrit Koeslag (PUM), m.m.v. Kees Veldkamp

In 2008 meldde Kees Veldkamp uit Middelburg zich als expert Bijenhouderij aan bij PUM Netherlands senior experts in Den Haag. PUM staat voor het Programma Uitzending Managers. Kees imkert met twintig carnicavolken, is lid van de NBV en daarbinnen voorzitter van Groep Zeeland. In die hoedanigheid spant hij zich in voor behoud en uitbreiding van de bijenhouderij in die provincie en geeft hij onder meer cursussen aan aankomende en ook aan ervaren imkers. Een kennis wees hem op PUM, waar hij na een intake-gesprek als senior expert Bijenhouderij werd ingeschreven.

Wie of wat is PUM? De opdracht waarmee de organisatie in 1978 werd opgericht is: ondernemen tegen armoede. In ontwikkelingslanden en opkomende markten draagt PUM bij aan de groei van het midden- en kleinbedrijf en aan duurzame ontwikkeling van een sociale markteconomie. PUM streeft door uitzending van ervaren deskundigen naar positieverbetering van bedrijven, uitbreiding van de werkgelegenheid, inkomensverwerving en de toepassing van schone productieprocessen. Deze deskundigen voeren jaarlijks zo'n 1800 zeer verschillende projecten uit in ruim 70 landen op vier continenten. Het draait bij PUM-missies om

optimaal gebruik van de kracht van persoonlijk contact. Dat contact wordt gelegd via een expert met 30 jaar of meer ervaring op het vakgebied waarbinnen de aanvrager een probleem heeft. Die gaan natuurlijk lang niet altijd over bijen, maar bij Kees Veldkamp was dat wel het geval. Hieronder Kees aan het woord over zijn twee PUM-missies in 2009.

Kennisachterstand in India

"Eind 2008 vroeg PUM me of ik uitgezonden wilde worden naar India om de mensen daar de nieuwste technieken van bijenhouden bij te brengen. Ik vond het heel bijzonder dat ik als 70-jarige nog van nut kon zijn. In februari 2009 reisde ik naar India om jonge imkers te adviseren die door gebrekkige kennis van bijenhouden failliet dreigden te gaan.

Op het vliegveld kreeg ik bloemenslingers omgehangen. Op de landbouwuniversiteit in Kota werd ik voortreffelijk gehuisvest en kreeg ik dagelijks zeer afwisselend en smakelijk vreemd voedsel voorgezet. Het was er warm, maar de ruimtes hadden airconditioning.

Honing voor export

In India eet de bevolking geen honing. Honing is er slechts bekend als medicijn en is alleen te koop bij de apotheek. De Indiase

regering besloot 6 jaar geleden om in de provincie Rajasthan, waar 32 miljoen ha mosterdzaad groeit en 21 miljoen ha korianderzaad wordt verbouwd, jonge imkers op te leiden voor het produceren van honing voor de export. Op de universiteit van Kota werd een professor aangewezen om die imkers op te leiden. Deze was gepromoveerd op het gebied van stuifmeel en heeft zich door zelfstudie wat kennis over bijen verworven; sindsdien leidt hij elk jaar ruim 30 imkers op. Deze imkers startten met minimale kennis en zonder praktijkervaring met 100 volken. De staat betaalde 50% en de rest konden ze gunstig financieren bij een soort Boerenleenbank. In het begin ging het imkeren hen redelijk goed af, maar na vier jaar kregen ze veel last van bijensterfte.

Primitieve honingwinning

Het systeem dat hen was geleerd is als volgt: neem een kist, maak er een vlieggat in, maak raampjes volgens een gegeven voorbeeld, plak een stukje was aan de bovenlat van de raampjes, plaats een bijenvolk in die kist, leg er een jutezak op en hou die zak vochtig, zodat de temperatuur in de kast koel blijft. Rajasthan kent zeer hoge temperaturen. Voor de zomer verhuizen de imkers de bijen 1.000 km noordwaarts naar de staat Punjab.

Als een volk op punt van zwermen staat wordt het afgeklopt in een lege kast. De raten worden vervolgens in het open veld in een gazen tent geslingerd, waarbij rijpe honing vermengd wordt met onrijpe honing, met larven, eitjes, stuifmeel, stof en ander vuil. Deze honing gaat naar een fabriekje, wordt daar door verhitting tot 80°C gepasteuriseerd en vervolgens door verschillende filters geperst. Daarna wordt de honing opgeslagen in een grote tank, waarin een metalen worm permanent draait om de honing te mengen. Bovenop die tank staat een sterke luchtafzuiger die het overtollige vocht uit de honing haalt. Deze suikerstroop met honingsmaak van twijfelachtige kwaliteit wordt geëxporteerd en als goedkope honing in de supermarkt aangeboden.

foto Veldkamp

Burundi: Kees Veldkamp temidden van de vrouwelijke imkers op de bijenstand

Vruchtbare lessen

Inmiddels zijn 165 jonge imkers opgeleid en allen zijn nu beroepsimker. De imkers van de eerste opleiding komen nu in de problemen. Ik heb hen op de landbouw-universiteit lesgegeven en getoond hoe wij met broedkamers en honingkamers werken en onze honing behandelen.

Van mijtenbestrijding hadden ze nog nooit gehoord en het begrip hygiëne was hen vreemd. Bijenproducten als stuifmeel, propolis, bijengif en medisch gebruik van bijen waren hen onbekend. De problemen bij de imkers van de eerste opleiding waren het gevolg van de volgende manco's: mijten worden niet bestreden, was wordt niet vernieuwd en de kasten worden onvoldoende gespreid opgesteld. De imkers hebben al hun volkeren - sommigen hadden er 800 - bij elkaar staan op een terrein ter grootte van een half voetbalveld. Zelf wonen ze daar ook, het hele jaar, in een tentje onder zeer primitieve omstandigheden ver van hun familie. Ze doen dat om hun bezit te beschermen tegen diefstal en tegen wilde dieren die het op honing voorzien hebben. Na de drachtperiode verhuizen ze de volken naar andere gebieden. Daarbij vindt veel sterfte plaats door gebrek aan ventila-

tiemogelijkheden van de kasten, die tot vijfhoog op een vrachtwagen gestapeld over hobbelige wegen worden vervoerd. De instructiefilms over onze manier van imkeren werden goed begrepen en navraag leert dat mijn onderricht zijn vruchten begint af te werpen. Een interessante missie die me erg veel voldoening gaf."

Met niets beginnen in Burundi

"Maar het kan ook anders uitpakken. In september 2009 werd ik uitgezonden naar Burundi. Een groep vrouwelijke imkers had bij PUM de hulp ingeroepen van een ervaren imker om door betere imkertekniken grotere onafhankelijkheid van hun man te kunnen krijgen. Dit moet ik uitleggen: mannen kopen met behulp van hun ouders een vrouw door een zgn. bruidsschat aan de ouders van de vrouw te betalen. In die cultuur werken alleen de vrouwen. De mannen doen helemaal niets. Ze hangen wat op straat, drinken een biertje in de kroeg en komen tegen vijf uur thuis om te eten. Het is heel normaal dat je een vermoeide hoogzwangere vrouw die de hele dag op het veld gewerkt heeft, huiswaarts ziet lopen met een stapel hout op het hoofd, terwijl ze een baby op haar rug draagt, een kleuter aan haar linkerhand meevoert en een jerrycan water in haar rechterhand. Haar man zal niets van haar overnemen, maar loopt naast haar met zijn handen in de zakken van zijn keurig geperste broek. De vrouwen hebben het recht om twee uur per dag voor zichzelf te werken, waarvan ze de opbrengst mogen houden. Dat is belangrijk voor ze, want wat is het geval? Als een vrouw wil scheiden, moet de bruidsschat door haar ouders teruggegeven worden aan de schoonouders. Ze wordt dan verstoten door haar ouders en schoonouders en ze krijgt alleen de kinderen. De rest houdt haar man. Nu heeft een aantal vrouwen zich verenigd en is bijen gaan houden om zo een zelfstandig inkomen te krijgen.

Met de hand

Dit bijenhouden bestaat uit het ophangen van holle boomstammen of langwerpige korven in bomen, in de hoop dat zich daarin een bijenzwerm vestigt. Is dat het geval, dan wachten ze tot het volk groot en sterk is en dan 'roven' ze 's nachts aan de achterzijden van stam of korf een aantal raten, waar ze de bijen vanaf kloppen. Ze hebben geen beschermende kleding of

gereedschap. Ze wikkelen zich als mummies in doeken en doen alles met de handen. De bijen zijn zeer agressief, het lijken wel killer bees. De raten worden met de hand fijn geknepen om de honing te oogsten; als je die troep ziet, snap je niet dat mensen het willen eten. Maar er is veel vraag naar de honing en ze krijgen er in hun ogen een forse prijs voor.

Onveilig

Mijn ervaringen in Burundi waren totaal anders dan in India. De vrouwen zijn zeer arm en leven in hutten in dorpjes in het bos. Ik was ondergebracht in een stenen huis zonder stroom of leidingwater. De verlichting was een klein kaarsje, maar er was wel een man die mij bewaakte. Dat was ook nodig, want in dat gebied lopen nog steeds groepen gewapende mannen rond die wraak nemen, roven en verkrachten. Ik ben tweemaal zo'n groep van 14- tot 16-jarigen met doorgeladen Kalasnikovs tegengekomen, waarbij ik mij als gepensioneerd beroepsofficier niet op mijn gemak voelde; ik ging naar de overkant van de weg en heb ze maar niet aangekeken. Het eten was Afrikaans maar niet slecht. Helaas werd het zeer onregelmatig gebracht. Ik heb als gevolg van hevige regen twee dagen geen eten gehad en soms moest ik de schimmel uit het brood pulken. Bij terugkeer was ik 4,5 kg lichter.

Te hoog gegrepen

De uitleg aan de imkervrouwen liep via een niet-gediplomeerde tolk en ik geloof niet dat iemand er iets van begrepen heeft. Ik heb het instructiemateriaal aan een paar vrouwen kunnen tonen. Ze begrepen er helemaal niets van. In de film werkten Nederlandse imkers met blote handen in de bijen en ze werden niet gestoken. Van de kasten snaptten ze helemaal niets. Het was te hoog gegrepen. Van de 14 dagen die ik in Burundi was, heb ik slechts drie dagen iets voor die vrouwen kunnen doen. Toch ga ik voor hen bij een fonds subsidie aanvragen om een kast als voorbeeld, bouwtekeningen, beschermende kleding, gereedschappen en wasplaten op te kunnen sturen. Daarna leer ik ze in een vervolfbezoek hoe ze met die bijenkasten kunnen imkeren. Want ik heb diepe bewondering voor hun wil om te leren, hun positieve opstelling en de gedrevenheid om zelfstandig te worden. Ze verdienen het".

PUM-expert, iets voor u?

PUM Netherlands senior experts zou graag experts in de bijenhouderij welkom heten. Deze deskundigen moeten een gedegen kennis van bijenhouden hebben en vooral van wat nodig is om ermee in het levensonderhoud te helpen voorzien. Naast de eis van ongeveer 30 jaar professionele werkervaring gelden de volgende criteria voor inschrijving bij PUM: leeftijd tussen 50 en 70 jaar; in staat om in verschillende culturen en onder wisselende omstandigheden als expert te functioneren; gedurende een periode van minimaal twee weken beschikbaar zijn voor een buitenlands project; woonachtig in Nederland; financieel onafhankelijk; actieve kennis van tenminste het Engels en bij voorkeur ook het Frans; een e-mailadres. Belangstellenden kunnen zich aanmelden via de site van PUM: www.pum.nl. Wilt u eerst meer informatie? Neem dan contact op met Gerrit Koeslag, Sectorcoördinator Bijenhouderij, t 0629167525, e gerrit.koeslag@pum.nl.

Dode bijen geven hun geheimen prijs

Bram Cornelissen

Al jaren sturen bijenhouders ons monsters van dode bijen en bijenbroed. We kijken deze monsters na op ziekten om de doodsoorzaak na te gaan. De laatste twee jaar hebben we actief bekendheid gegeven aan deze (gratis) service, waardoor het aantal ingezonden monsters gigantisch is toegenomen. Dat levert wel meer werk, maar vooral meer gegevens op. Een overzicht van de resultaten van september 2008 tot september 2009.

Bijen worden onderzocht op fysiologische afwijkingen die duiden op een varroa-besmetting in het popstadium, zoals een verkort achterlijf en misvormde vleugels. Een andere aanwijzing vormt het aantal varroamijten op vijftig bijen. Maar dit getal is niet altijd betrouwbaar als maat voor de besmetting en de te verwachten effecten van de varroamijt. Het is namelijk belangrijk te weten waar en wanneer een monster genomen is. Zijn de bijen van de bodem van een kast verzameld, dan bevat het monster ook mijten die door behandelingen of natuurlijke sterfte daar terecht zijn gekomen. De feitelijke dichtheid van de mijten op de bijen wordt zo vertroebeld. Vaak ook krijgen wij monsters binnen van volken die in september behandeld zijn tegen de varroamijt en daarna sterven. De mijten zijn dan wel bestreden, maar de schade bij een zware infectie (en bijkomende virussen) was dan al aangericht. In zulke gevallen vinden we zelden veel varroamijten, maar wel de bijbehorende symptomen.

Diepgaander onderzoek

Na inspectie van de bijen aan de buitenkant worden ze onderzocht op inwendige ziekten. Van het achterlijf van minimaal 25 bijen wordt in een mortier een papje gemaakt. Een druppeltje hiervan wordt onder een lichtmicroscopie onderzocht op nosema en amoebeziekte. In de zomer wordt afhankelijk van de symptomen, ook gekeken naar de aanwezigheid van acarapis (tracheemijt). Een enkele keer wordt onderzocht welk stuifmeel in het haarkleed van bijen voorkomt; dit uitsluitend bij vermoeden van spuutschade.

Broed wordt onderzocht op Europees vuilbroed (EVB) en, wanneer daarvan een vermoeden bestaat, ook op Amerikaans vuilbroed (AVB). We signaleren het voorkomen van kalkbroedmummies en hongersymptomen.

Het (werkster)broed wordt uit de cellen gehaald en onderzocht op de aanwezigheid van varroamijten. De laatste drie jaar is het aantal monsters bijna verdrievoudigd. Het laatste jaar waren het er al 136. Dat komt waarschijnlijk door onze systematische oproepen, o.a. via de digitale nieuwsbrief, in combinatie met de algemene publiciteit rond bijenziekten. Dat zoveel bijenhouders reageren getuigt van een steeds professionelere instelling.

Resultaten

Het afgelopen jaar was in 31% van de bijenmonsters de varroamijt de boosdoener. Dat was veel minder dan de 79% het jaar daarvoor. In 38 monsters (34%) vonden we nosema. Dit is 18% meer dan het jaar

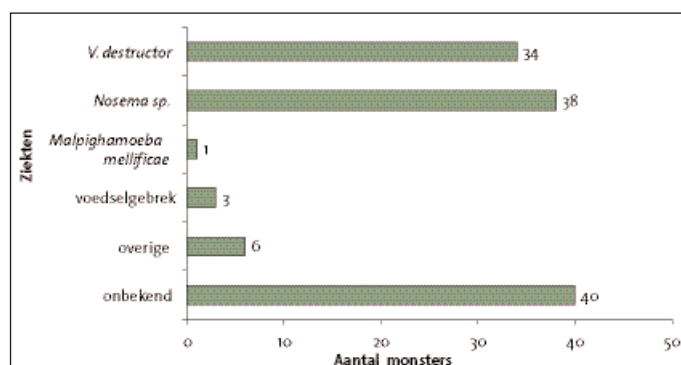
ervoor. Het gaat hier waarschijnlijk meestal om *Nosema ceranae* omdat die landelijk het meest voorkomt. Nosema werd aangetroffen van december tot in augustus, met pieken in maart en augustus. Dit komt overeen met de ecologie van *Nosema apis*. Het lijkt er dus op dat *Nosema ceranae* zich op dit punt niet veel anders gedraagt. Trouwens, ook hier kunnen het moment en de wijze van monsternamen van invloed zijn. De augustusmonsters zijn namelijk allemaal genomen vanaf de vliegplank. De kans om nosema aan te treffen in vliegbijen is groter dan bij bemonstering uit het volk. Het is daarom maar de vraag of de getallen hier wel een goed beeld geven van de infectiedruk (te hoog).

Eén monster bleek positief voor amoebeziekte. Deze volgt meestal op een nosemainfectie. In drie gevallen kon worden vastgesteld dat het volk verhongerd was en zes maal was een andere ziekte in het spel, waaronder kalkbroed en meiziekte.

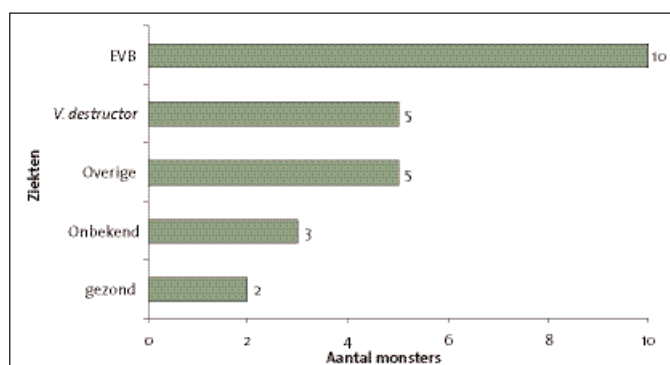
Oorzaak onbekend?

Van 40% van de bijenmonsters kon de oorzaak van de sterfte niet achterhaald worden. Dit hoeft niet te betekenen dat er geen sprake van ziekte was, maar die was niet aantoonbaar. Hoe dat te verklaren? Het is bijvoorbeeld erg moeilijk om in dode bijen virussen aan te tonen. Dit komt doordat virussen erg snel afbreken nadat de gastheer (de bij) is doodgegaan; met de gangbare moleculaire technieken zijn ze dan niet meer te detecteren.

In tien broedmonsters werd Europees

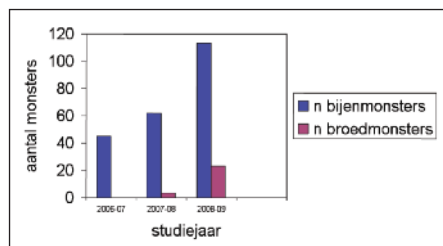

Ziekten en doodsoorzaken bijenmonsters (N=112)

Ziekten aangetroffen in broedmonsters (N=25)

Ook geslaagd in 2009

Aantal bijen- en broedmonsters

vuilbroed vastgesteld, een ziekte die steeds virulenter lijkt te worden. Vijfmaal werd de varroamijt als doodsoorzaak gevonden. In al die gevallen bevatte gemiddeld elke bekeken cel werksterbroed wel een mijt. Verder constateerden we kalkbroed en andere afwijkingen. Van drie monsters kon de doodsoorzaak niet worden achterhaald. Tweemaal werd geen ziekte aangetroffen en werd het broed gezond verklaard.

Beperkte middelen

Met de middelen die we hebben, kunnen we de doodsoorzaak dus niet altijd achterhalen. De monsters vertellen ons niet alles maar geven een globaal inzicht in de problemen waarmee bijen en bijenhouders vooral in de wintermaanden te maken hebben. Wel is duidelijk dat er niet één enkele doodsoorzaak aan te wijzen is, maar dat er meerdere verdachten zijn. Een varroabesmetting kan gepaard gaan met nosema of een virusinfectie. Varroa kan volken verzwakken en zo vatbaar maken voor andere infecties. Ook slechte voeding en honger kunnen hieraan bijdragen.

Een doemscenario? Nee. Deze factoren heeft een bijenhouder allemaal in de hand. Een goede varroabestrijding, tijdig voeren met suiker en stuifmeelvervangingsmiddelen en goede hygiëne kunnen veel leed voorkomen.

Heeft u dode bijen en/of broed? Stuur uw monsters voor onderzoek (minimaal 50 bijen en 1 dm² broed) naar: Bijen@wur PRI, Postbus 16, 6700 AA Wageningen. Wilt u een diagnoseformulier met uw gegevens bijvoegen? Dit is te vinden op onze website www.Bijen.wur.nl, onder 'Diagnose dode bijen'.

Geslaagde cursisten 2009 afdeling Amstelland

Geslaagde cursisten 2009 afdeling Amsterdam

Geslaagde cursisten 2009 afdeling Helmond

Uit de imkergemeenschap

Lezingen rond bestuiving

Nederlands-Duitse studiedag Non-Bijeen

Op zaterdag 27 februari 2010 is er weer een grensoverschrijdende studiedag in het Duitse Rhede, een paar kilometer over de grens bij Vlagtwedde (Gr.), aan de snelweg A31, afslag 16. Deze keer met het thema: De inzet van bijenvolken voor de noodzakelijke bestuiving in de land- en tuinbouw. Deze studiedag wil bijdragen aan voldoende aanbod van bijen voor bestuiving in de Eems-Dollardregio. In 2009 kon in Noord-Nederland soms met moeite aan de vraag worden voldaan en we verwachten een groeiende vraag naar bijen.

Met deze studiedag willen we bevorderen dat bij teler en imker meer wederzijds begrip ontstaat over het nuttige effect van bestuiving door bijen en dat er meer oog komt voor wederzijdse belangen en voor de noodzaak van goede afspraken over rechten en plichten.

Daarom worden deelnemers/vertegenwoordigers uit de bijenhouderij, planten-teelt en het agrarisch onderwijs in Noordoost-Nederland en de aangrenzende Duitse regio uitgenodigd. Gebruik van powerpoint met kernwoorden in Nederlands of Duits beperkt eventuele taalproblemen.

Inleidingen worden verzorgd door op hun vakgebied bekende deskundigen:

- dhr. Böcking van Bieneninstitut Celle (wetenschappelijk onderzoek werkelijke behoefte aan bijen voor bestuiving);
- een fruitteeler, vertegenwoordiger van de Nederlandse Fruitteelt Organisatie (mogelijkheden en beperkingen inzet van bijen);
- een zaadteler (ervaring met plaatsing bijenvolken – meest onder glas);
- een deskundige op gebied van regelgeving en (insectensparende) gewasbeschermingsmiddelen;
- een akkerbouwer die 'alles' weet over het nut van bijen bij koolzaad en hoe met de belangen van de imker rekening te houden.

Met een verwachte Europese Interregsubsidie is de deelnemersprijs €15,- te voldoen bij de ingang van de zaal. Dit is inclusief koffie/thee, een eenvoudige warme lunch en een informatiemap. De

dag begint om 09.30 uur en eindigt rond 15.30 uur. Locatie: Zalencentrum 'Vosse-Schepers', Emsstrasse 6, Rhede/Ems, t 0049-49 64 275.

Aanmelding bij secretaris Non-Bijeen, dhr. Wim Joosten, De Made 26, 9411 ME Beilen, m 06-15 47 08 89, e wm.joosten@gmail.com.

Inschrijving in volgorde van aanmelding.

Meer informatie op:

www.nonbijeen.bijenhouders.nl.

Buckfast Belangen Verenigd (BBV)

Voorjaarsvergadering regio Noord 13 maart Zuidlaren. Zalencentrum 'Sprookjeshof', Groningerstraat 10, 9471 AR, t 050-4091212. Aanvang 10.00 uur (zaal open om 09.30 uur), entree € 6,50 (inclusief lunch).

Programma

10.00-10.30 u.: huishoudelijk deel

10.30-11.30 u.: pauze

11.30-15.00 u.: Lezing door dr. Job van

Praagh, bekend van het Bijeninstituut te Celle (D): 'Teelt binnen een gesloten populatie'.

Alle imkers uit Noord-Nederland die geïnteresseerd zijn in koninginnenteelt ongeacht de 'bloedgroep' zijn van harte welkom (Carnica, Zwarte bij, huis-tuin-en-keukenbij, Buckfast etc.).

De lezing gaat over iets dat totaal anders is dan de gangbare manier van het verkrijgen van raszuiver bevruchte koninginnen. De gepresenteerde aanpak wordt in o.a. Australië en Amerika op grote schaal toegepast en in Duitsland op zeer bescheiden schaal. Principe: koninginnen en darren zijn uit dezelfde (soms zeer grote) populatie afkomstig via een bepaald roulatiesysteem. Dit om inteelt te vermijden.

Uit de oude doos

Hoe vaak is het al niet bewezen dat bijen de krant wel eens lezen?

Natuurlijk, dat mag.

Toch vreemd, zo'n gedrag.

Zou 't Groentje niet boeiender wezen?

J. van der Does, uit een verjaarskalender van 1984 van afd. Enschede. 't Groentje was de 'roepnaam' van de voorloper van de maandbladen Bijen en Bijenhouden.

Koninginnenteelt dag 30 januari

Op 30 januari is er weer een Koninginnenteeltdag. Deze vindt plaats in het Wentgebouw ('De Ponskaart') van de Rijksuniversiteit Utrecht, in de Uithof, Sorbonnelaan 16. Aanvang 10.00 uur en einde ca. 15.00 uur. De buitenlandse sprekers bedienen zich van eenvoudig Engels.

Op deze dag staan de volgende onderwerpen centraal:

- selectie van varroatolerante bijen;
- varroa-monitoring en
- het gebruik van teeltkastjes.

Sprekers

- Ing. Květoslav Čermak, geeft een presentatie over het Tjechische teelt- en selectieprogramma voor varroaresistente bijenvolken, dat loopt sinds 1993. Hij geeft leiding aan een 12-tal licentietelers verspreid werkzaam over Tsjechië. Het programma laat zien, hoe een selectieprogramma kan leiden tot het vinden van varroaresistente bijen.
- Ing. Ivan Černý, geeft een toelichting op het varroa-monitoring systeem dat in Tsjechië operationeel is en gebouwd en ondersteund wordt door de PSNV, een nieuwe, negen jaar oude, landelijke bijenvereniging die zowel in Tsjechië als in Slowakije actief is. Met een internet-applicatie waarmee de imkers de mijtenval kunnen bijhouden, is in Tsjechië het verschil in besmetting weer te geven. Bij ernstige besmetting worden de imkers in de buurt gewaarschuwd.
- Jan Trip houdt een verhandeling over bevruchtingkastjes bij de teelt van koninginnen. 'Het vullen van bevruchting kastjes. Wanneer gaat het goed?'
- Film 'Het Hybrideproject' van Stichting 'De Duurzame Bij' gemaakt door Hans Rademakers. De film duurt 40 min.

Aanmelden

De kosten voor deze dag bedragen €10,- incl. lunch. Aanmelding vóór 26 januari (i.v.m. bestellen van de lunch) bij Jan Dommerholt: t 0573 281650, e dommerholt@planet.nl of bij de van Bijenhouden, Marga Canters, t 0317 422422, e redactie@bijenhouders.nl.

Evenementen-kalender op imkerforum

De website **bijenhouden.nl** herbergt een imkerforum. Dit is een belangrijke Nederlandstalige ontmoetingsplek op internet voor iedereen die geïnteresseerd is in bijen en bijenhouden, waar met anderen van gedachten gewisseld kan worden. Op de site komen veel bezoekers uit Nederland en België, maar ook van elders in de wereld. Het Forum van bijenhouden.nl heeft vele honderden geregistreerde deelnemers. Die registratie is nodig om er een berichtje te kunnen plaatsen, maar niet om de berichten te kunnen lezen. Het imkerforum biedt ook de mogelijkheid om meer bekendheid te geven aan evenementen, en wel door middel van de Evenementenagenda. Zie hiervoor www.bijenhouden.nl/forum. Via die agenda kunnen organisatoren de opkomst vergroten. Intussen hebben al veel forum-deelnemers de weg naar de agenda gevonden. Iedereen kan in de agenda eenvoudig zien wat er de komende tijd aan evenementen op bijengebied te doen is ('Komende evenementen'). Door op de betreffende link te klikken, zijn details te lezen. In de kalender zelf is te zien wanneer er iets is: die datum is rood.

Hoe een evenement via de agenda bekend maken?

De evenementen zijn voor iedereen zichtbaar maar alleen als geregistreerd deelnemer kan men zelf evenementen aan de agenda toevoegen. Hoe je je moet registreren staat te lezen op bijenhouden.nl onder het tabje Registreren. De gang van

zaken bij het toevoegen van een eigen evenement is eenvoudig en wordt uitgelegd in de Forumrubriek 'Algemene Berichten'. Bij vragen biedt de helpdesk altijd uitkomst.

Let op: degene die het evenement plaatst is en blijft verantwoordelijk voor de juistheid van het bericht, zoals datum, plaats en andere gepubliceerde bijzonderheden.

Nederlandse abonnees op Maandblad Vlaamse Imkersbond

Het Maandblad van de Vlaamse Imkersbond blinkt uit door zijn uitmuntende informatie aangaande de bijenteelt in al haar facetten en is het meest gelezen imkerblad in Vlaanderen. Het maandblad verschijnt tien maal per jaar in een oplage van 3.600 exemplaren.

Nieuwe leden

Lid/abonnee wordt u door € 35,00 te storten op de rekening van de Koninklijke Vlaamse Imkersbond. Het lidnummer hoeft niet te worden ingevuld, dat staat vermeld op de verpakking van het eerstvolgende maandblad.

Hernieuwing

Nederlanders die in 2009 al lid waren bij de Koninklijke Vlaamse Imkersbond ontvangen géén uitnodiging tot betaling. Stort de contributie rechtstreeks aan de Koninklijke Vlaamse Imkersbond. Bij de betalingsopdracht vermelden 'Vrij lid VIB 2010' en het lidnummer (zie verpakking maandblad, 501***).

Gegevens voor buitenlandse betalingen (uw bank mag aan de Vlaamse Imkersbond geen extra kosten berekenen)
IBAN: BE 74 73300 3460 607
BIC: KREDBEBB
Het adres van de KIVB is:
Meidoornstraat 27, 2260 Westerlo, België.
Voor verdere inlichtingen aangaande uw lidmaatschap kunt u steeds terecht bij de penningmeester van de Vlaamse Imkersbond, t 00 32-93 86 84 23, ekonvib@hotmail.com
(Bij 'onderwerp' vermeldt u steeds het lidnummer; bijvoorbeeld 501 001 - Bieke Imkers – adreswijziging).

De lezer schrijft

'Monodracht' goed voor volk in de herfst?

Ik kan Frans Gielen en andere imkers geruststellen wat het gevaar van een eenzijdige stuifmeeldracht in de herfst betreft. Ik heb twee bijenstanden. Een met vijf volken en een met zes. Ik had dit jaar het geluk dat beide standen nagenoeg midden in grote velden bloeiende gele mosterd stonden. Een stand op ± 10 m afstand en een stand op ± 200 m afstand. Er werd druk gevlogen op deze dracht. In de week van 26 tot 30 oktober, het was toen prachtig vliegweer, heb ik dagelijks op beide standen gekeken wat voor stuifmeel er binnenkwam. Dat stuifmeel was zeer gevarieerd. Veel stuifmeel van de gele mosterd maar ook veel stuifmeel van andere planten. Waar ze het zo laat in het jaar allemaal vandaan halen is vaak een raadsel.

Ditzelfde geldt trouwens ook voor de stuifmeeldracht in het voorjaar. Ik ben 17 jaar met de volken voor de bestuiving naar de appelbloei geweest. Hier staan de volken dus midden in de dracht. Ook hier hetzelfde beeld. Veel stuifmeel van de appel maar ook uit andere bronnen o.a. van de paardenbloem die dan bloeit. We hoeven ons dus mijns inziens geen zorgen te maken over een 'monostuifmeeldracht' bij onze bijenvolken. De bijenvolken hebben schijnbaar een selectiemechanisme ontwikkeld om zo optimaal mogelijk te kunnen functioneren.

Geert Hofman, Beers

11 juli: Landelijke Open Imkerijdag

Frank Moens, Werkgroep Open Imkerijdag

De tweede zondag van juli is het Landelijke Open Imkerijdag. Imkers stellen op die dag hun bijenstal open om bezoekers kennis te laten maken met de bijenhouderschap. De eerste Open Imkerijdag (toen nog Open Imkerdag) vond in 2006 plaats ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de afdeling Driebergen-Zeist. In de jaren daarna groeide het aantal deelnemende imkers, vooral in de omgeving van Driebergen en Zeist. Afgelopen jaar deden al imkers in de Betuwe en in de Flevopolder mee.

De Nederlandse BijenhoudersVereniging wil van de Open Imkerijdag een landelijk evenement maken en roept alle imkers op daaraan mee te werken, hetzij zelfstandig, hetzij gecoördineerd vanuit de lokale afdeling. Dat laatste heeft de voorkeur. Niet iedereen beschikt over een bijenstal, maar velen vinden het wel leuk een bijdrage aan dit evenement te leveren. Er kan ook worden gekozen voor een centrale plaats waar de afdeling zich presenteert. Het doel van de dag is een kijkje in de keuken van een imker te geven. Bijenhouden is een zeer boeiende bezigheid met veel raakvlakken met de natuur. Maar het is vooral een bezigheid waar de meeste mensen geen weet van hebben: wat is een imker en wat bezielt hem of haar om met die bijen bezig te zijn en soms ook gestoken te worden. Laat bezoekers zelf ervaren wat het is om imker te zijn. Bijvoorbeeld door gezamenlijk een bijenkast open te maken, zelf honing te slingeren of een eigen honingpot te vullen. Het zelf gieten of rollen van waskaarsen is altijd een geslaagde activiteit.

Met elkaar zetten we de imkerij in de schijnwerpers

Het streven is de Open Imkerijdag op de zondag 11 juli te laten plaatsvinden. Alleen de zaterdag daarvoor is ook mogelijk en een heel weekend is uiteraard ook geen probleem. Het verandert niets aan de naam.

De Werkgroep Open Imkerijdag van de NBV werkt aan de ondersteuning van de deelnemers. U moet daarbij denken aan het versturen van persberichten naar de landelijke pers, model persberichten voor uw regionale/lokale media, het beschikbaar hebben een logo dat alle deelnemers kunnen gebruiken, digitale bestanden voor het maken van routebordjes, een vlag en aan de website waarop alle informatie voor zowel deelnemers als bezoekers is te vinden. Tegen de tijd dat het evenement plaatsvindt staan ook alle adressen van deelnemers op de website.

Per e-mail wordt secretarissen van de afdelingen gevraagd de Open Imkerijdag in de eerstvolgende bijeenkomst aan de orde te stellen. Heeft u zelf direct al zin om deel te nemen, laat het weten aan uw afdelingsbestuur en meld het aan de werkgroep. Een voorproefje van wat de imkerijdag omvat kunt u zien op de NBV-website (www.bijenhouders.nl) onder 'Actueel'.

Het emailadres van de Werkgroep luidt: openimkerijdag@bijenhouders.nl
In de komende nummers van Bijenhouden doet de Werkgroep Open Imkerijdag telkens verslag van de voortgang.

De postale bij in boekvorm

Op 6 februari 2010 viert de groep Bijenfilatelie haar 15-jarig bestaan. Bij die gelegenheid wordt het boek 'De Postale Bij' gepresenteerd. Het is een boek met 172 pagina's op A4-formaat. Bijna alle afbeeldingen zijn in kleur.

De Française Géraldine Forestier en de Nederlander Jan de Crom zijn de auteurs. Voor zij samen het boek schreven, hebben ze ieder hun eigen weg gezocht in de thematische filatelie.

Géraldine Forestier zocht het in tentoonstellen. Zij heeft een internationale tentoonstelling en zij is in opleiding als jurylid. De Crom zocht het in de verhalen en achtergronden. Wat hij vond, schreef hij sinds 1995 op voor het blad 'De Postbij'. Het boek vertelt niet hoe je een thematische verzameling rond bijen opzet.

Ideeën en achtergronden

Het boek geeft in veertien hoofdstukken ideeën en achtergronden. Niet alleen over bijen en bijenteelt, maar ook over symboliek. Natuurlijk is er filatelistische informatie, zowel in het boek zelf bij postale stukken, als in lijsten achterin het boek. De schrijvers denken dat het boek een ruggeleuning is bij het vinden van een eigen weg in het thema Bijen. Halverwege 2010 zal het boek ook in de Engelse en de Franse taal verschijnen. Voor meer informatie over het boek mailt u naar: decromstruijs@hetnet.nl

Praktijk

Varroalade

Een nieuwe bodem onder de kast

Wim van den Oord

Nu de laatste jaren de varroamijt een ware plaag is geworden in de bijenhoudery is het belang van een losse bodem met een varroalade een absolute voorwaarde voor geïntegreerde bestrijding. Om de juiste maatregel te kunnen nemen op het goede moment moet je de dagelijkse mijtval immers kunnen bepalen.

Dit voorjaar, op 10 april, bezocht ik een lezing van Albert Reynaers in Arendonk (België) over het maken van varroavrije afleggers. Reynaers hield niet alleen een goed verhaal over de Celler rotatiemethode (met videobeelden) maar toonde ook een praktische bodem met een bruikbare hardplastic varroalade.

Toen ik Albert Reynaers korte tijd later weer ontmoette mocht ik deze bodem een paar weken lenen en besloot ik tot een grondige renovatie van mijn oude bodems wat betreft de onderdelen:

- A. Een nieuwe varroalade;
- B. Losse, afneembare vliegplanken in diverse kleuren;
- C. Afsluitlatjes voor de vliegopening voorzien van een vlieggatschuif.

A. Mijn varroaladen, die al ongeveer twintig jaar oud waren en nog uit het hardboardtijdperk stamden, waren dusdanig verweerd dat het tellen van de varroamijten problemen opleverde. Weer opnieuw wit schilderen was geen echte oplossing. De nieuwe varroalade van hardplastic (35,2 x 46,5 cm met een effectieve opvang breedte en lengte van 32 x 41 cm) wordt door latjes met een gezaagde of gefreesde gleuf opgehangen onder het gaasrooster. Op de witte ondergrond van de lade krijg je een duidelijk beeld van de mijtenval en als je met een waterproof viltstift lijnen aanbrengt wordt het tellen nog gemakkelijker. Het gebruik van de sponsdoek met mierenzuur op deze lade zorgt ook voor een betere verdamping aangezien het mierenzuur niet in het hardboard trekt. Met een vochtige doek maak je de bodem in een paar tellen weer schoon. Deze varroalade (Varroaschieber) is te koop bij Manfred Dehner in Blaufelden-Billingsbach (Duitsland) en kost €6,75 (www.dehner-bienen.de).

B. Een vliegplank moet niet te ver uitsteken, dat is nadelig bij het vervoer van de kasten. Het is voordeliger als kasten goed

tegen elkaar kunnen staan. Ik heb mijn nieuwe vliegplanken daarom voorzien van twee vierkante uitsteeksels (drevels) zodat ik ze gemakkelijker kan bevestigen en verwijderen. Bij het reizen kan de vliegplank onder de reisriem worden geschoven. Om het vervliegen te beperken schilder ik iedere vliegplank in een andere kleur.

C. Mijn oude bodems waren voorzien van afsluitlatjes met over een lengte van 25 cm een uitgezaagde uitsparing van ongeveer 7 mm hoogte. Door het latje 90° te draaien werd de vliegopening afgesloten. Ik was niet tevreden over de bevestiging tijdens het reizen en kon in de periode dat er gevoerd werd het vlieggat niet voldoende verkleinen om roverij te voorkomen. Mijn nieuwe afsluitlatjes heb ik voorzien van vlieggatschuiven en aan de achterkant heb ik aan iedere kant een klein magneetsnapslot aangebracht voor de bevestiging. Beide bovengenoemde problemen waren daarmee opgelost. De vlieggatschuif kost ongeveer €3,50 en is overal te koop. De magneetjes kosten €0,35 per stuk en zijn ook overal verkrijgbaar.

Reacties naar wimvandenoord@hetnet.nl

De verschillende onderdelen van de kastbodem: plastic varroalade, afsluitlat met vlieggatschuif en magneetsnapslot, vliegplank met drevels

Detail van magneetsnapslot aan afsluitlat

foto's Ardine Korevaar

Studiedag Boxtel

foto's Theo Mikelij

In Merkelbeek had de commissie de handen vol...

Studiedagen november 2009

foto's Ad Keijzers

Guido Sterk (Biobest) sprak in Nederhorst den Berg

... en waren honingkeurmeesters weer zeer streng

foto's Klaas Sluiman

Dagvoorzitter in Beilen: Bert Willigenburg

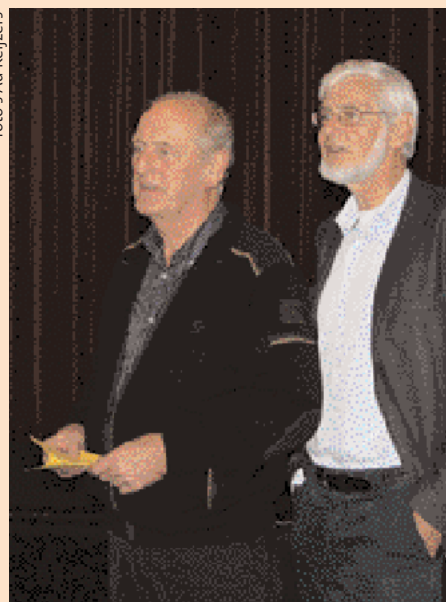

After-party in Beilen: de dag wordt nabesproken

foto's Ad Keijzers

De eerste studiedag in Nederhorst den Berg

HB-leden Brugman en Dommerholt evalueren

Onderscheidingen

Onderscheidingen 2009

In het overzicht van onderscheiden personen 2009, dat in het decembernummer gepubliceerd is, ontbreken de volgende namen:

Rotterdam: B.de Deugd, G.van Erk, R.H. Huvermann en D.van Zom

Ook deze personen wil het bestuur van de NBV van harte gefeliciteren.

Familiebericht

Op donderdag 19 november jl. is op 75-jarige leeftijd, toch nog onverwachts, overleden ons gewaardeerde lid

CEES VAN DER SCHRIEK

Cees is 33 jaar lid van ons Gilde geweest. Hij was bij iedereen geliefd. Het was geen prater maar een doener. Bij alle activiteiten was hij aanwezig. Je kon op hem rekenen. Cees was binnen ons Gilde vooral bekend vanwege zijn bekwaamheid als korfvlechter. We zullen Cees missen en wensen zijn familie veel sterkte.

Leden en bestuur

NBV Afdeling Oosterhout(NB)

Bestuivingsvergoeding

Advies vergoeding

Joep Verhaegh, NBV Cie Bestuiving,

- Voor plaatsen bij onbedekte teelten: €55,- per volk voor drie weken of minder, bij verlenging een toeslag van €2,50 per dag.
- Voor plaatsing bij bedekte teelten: €32,50 per volk per week.
- Voor bestuivingsobjecten, waarvoor in opdracht van de teler speciale volken worden aangehouden en ingezet, kunnen onderhands vergoedingen worden vastgesteld.
- Voor transport van de volken vanaf de bijenstal tot aan de teler kunnen kosten door de imker in rekening worden gebracht.
- De imker kan een schriftelijke bestuivingsovereenkomst met de teler aangaan.

Toelichting

Een verhoging van de adviesprijs voor

open teelten kan voor imkers een stimulans zijn om meer bestuivingsvolken op te zetten. Daardoor is de imker beter in staat om te voldoen aan de toenemende vraag naar bijenvolken. Het zijn enkel adviesvergoedingen, die door de imker als een richtlijn kunnen worden gehanteerd. Zie ook www.bijenhouders.nl, kopje 'Honing en bijenhouden'.

Foto van de maand

Tijdens een excursie met school werd deze muursteen ontdekt in de gevel van de eerste Nederlandse buitenschool, Doorniksestraat in Den Haag. De school is ontworpen door gemeentearchitect A. Pet in 1933. Foto Jan van den Berg uit Amsterdam.

Cursussen

Almere: Basiscursus

Imkervereniging Zuid-Flevoland start de cursus in maart 2010 (4 theorielessen op dinsdagavond en 8 praktijklessen op de zaterdagmorgen). Max 12 deelnemers, kosten €125,- *e* cordol@hetnet.nl, *t* 036-5327997, *i* www.imkervereniging-zuidflevoland.nl

Amstelveen: Basis- en Vervolg cursus

In maart 2010 start afd. Amstelland met genoemde cursussen. Henk Kooij, *t* 020-6452285, *e* hskooij@hetnet.nl.

Arnhem/Velp: Korfvlecht cursus

Gezellig een ochtend of avond met een groep vlechten? Neemt u contact op met Bart de Co, *e* bart.decoo@planet.nl.

NBV

NEDERLANDSE
BIJENHOUDERSVERENIGING

VERENIGINGSNIEUWS

Jaargang:

4

januari 2010

Bunnik/Houten: Basiscursus

De cursus start eind januari met theorielessen (6). In april zijn de praktijklessen (10). Incl. excursies. De kosten bedragen €150,- Henk van Berkel, *t* 030-6373657, *e* cursus@bhv-bunnikhouten.nl

Deurne: Basiscursus

Op 2/ februari start afd. Deurne de cursus met theorieles (8), gevolgd door praktijkles (8). Kosten €150,- excl. lesboek, max. 8 deelnemers. Jan Berkers, *t* 0493-317728, *e* j.berkers16@upcmail.nl.

Deventer: Kennismakings- en Basiscursus

Start in maart met kennismaking (2 avonden en 1 dagdeel praktijk) in het NME-centrum te Deventer. De praktijkles (half april) is les 1 van de Basiscursus. S. Sparenberg, *t* 0570-591215, *e* sp_sparenberg@hotmail.com

Dordrecht: Basiscursus

Start in januari 2010. U kunt eerst een voorlichtingsavond bijwonen. *i* nbv.dordrecht@kpnplanet.nl.

Eerbeek: Basiscursus

Start in februari met theorielessen, vanaf april praktijklessen. Kosten €125,- (incl. documentatie, consumpties en examen). Harrie Leeftang, *t* 0313-654506, *e* bijenleef@hetnet.nl.

Enschede: Basiscursus

start in april 2010 met theorielessen (4), gevolgd door praktijklessen (10), kosten €125,-. Inl.: Henk Roerink, **t** 053-4327711, **e** henk.roerink@home.nl, **i** www.pelmolenimker.nl.

Ermelo: Basiscursus

Op 21 januari start de cursus in het NME-centrum. Theorieles (6) gevolgd door praktijkles (10). Kosten €120,- incl. boek en reader. Gerhard Pape, **t** 0341-558429, **e** gerhard-pape@gmx.net.

Groep Drenthe, Groningen, Overijssel-Oost: Basiscursus

De cursus start in het voorjaar van 2010. Plaats afhankelijk van de herkomst van de cursisten. Eiso Eizinga, **t** 0522-481891, **e** ew.eizinga@gmail.com of bij Jaap Smit, **t** 050-3092668, **e** smittalens@hetnet.nl.

Groep Drenthe, Groningen, Overijssel-Oost: Vervolgcurcus

Ook ervaren imkers uit de vier Noordelijke provincies volgen deze cursus om zich te oriënteren op nieuwe kennis en inzichten en te zien hoe deze in de praktijk worden toegepast. Bijvoorbeeld eenvoudig koninginnen vermeerderen voor eigen gebruik. Eiso Eizinga, **t** 0522-481891, **e** ew.eizinga@gmail.com of bij Jaap Smit, **t** 050-3092668, **e** smittalens@hetnet.nl.

Groningen: speciale Vervolplus-cursus

In aansluiting op de vervolgcursus van de NBV, wordt in Noord-Nederland een vervolgcursus gegeven vanaf het vroege voorjaar 2010 tot in mei. De cursus omvat theorie en praktijk. Een cursus met deze inhoud en op dit niveau is nieuw in Nederland. De volgende onderwerpen staan centraal: koninginnenteelt (uitgebreid), erfelijkheidsleer, ziekten waarmee je bij koninginnenteelt rekening houdt, varroabestrijding, de twee teeltwegen (Buckfast en Carnica), het opstellen van stambomen bij de honingbij, beoordeling van bijenvolken op teeltdoelen. De cursus is bedoeld voor de ervaren imker die zich verder wil bekwamen in de bijenhoudery. Het is niet belangrijk met welk type bij wordt geïmkerd. Geen gevorderdencursus gevolgd? Met ruime kennis en ervaring is de cursus te volgen, maar overleg dan even met één van de contactpersonen.

De theorie wordt gegeven in Terra Next (de Tuinbouwschool) te Eelde, op de woensdagavond, 5 à 6 keer van 19.30-22.00 uur. De praktijk (2) is in de omgeving van Eelde/Groningen 09.00-16.00 uur op zaterdag.

De kosten bedragen €125,- per cursist. Deze cursus gaat uit van het samenwerkingsverband tussen het Teeltstation Ameland, de Teeltgroep Fiveldal, de Stichting Nederlandse Buckfastbijenteelt en Carnica-telers.

Gosse van der Velde, **t** 050-5421794, **m** 06-20819881, **e** gvdvelde@tiscali.nl of bij Jan Enne Dees, **t** 0592-272383, **e** jedees@hetnet.nl.

Uw aanmelding wordt bevestigd en u krijgt een schematisch overzicht van de cursusinhoud en de lesdata toegestuurd.

Hilversum/Wijdmeren e.o.: Basiscursus

Afd. Gooiland start zaterdag 6 februari, 10.00-12.00 u, met de eerste theorieles (5x, om de week). Het aantal praktijklessen is ± 12, over het bijenseizoen verdeeld. De kosten bedragen €125,-. Max. 8 deelnemers. Wim van der Wolk, **t** 035-6246897, **e** wajvanderwolk@hetnet.nl, **i** www.bijenschanscorversbos.nl.

Horst: Basis- en Vervolgcurcus

Start in februari met theorielessen (5), daarna 12 praktijklessen van elk 2 uur, in 't Zoemhukske in Horst. De Vervolgcurcus "Duurzaam en vitaal imkeren" start halverwege deze maand met theorielessen (op ma.) en praktijklessen op de zaterdag (in de zomer). **i** www.zoemhukske.nl. Joep Verhaegh, **t** 077-3983424, **e** jpp.verhaegh@hetnet.nl of bij Jacques Bielen, zoemhukske_horst@hetnet.nl.

Liemers: Basiscursus

Start in februari 2010 met theorielessen, gevolgd door praktijklessen. Kosten €100,- incl. werkboek. Introductieles in januari. Ton Thissen, **t** 0316-527437, **e** tonthissen@hetnet.nl, Piet van Schaik, **t** 026-3118663, **e** ptvschaik@zonnet.nl.

Groep Midden Brabant: Basiscursus

Cursusplaats: Goirle-Hilvarenbeek. Start in februari met theorielessen (5), praktijklessen (10) op de zaterdag, kosten €130,-. Bart de Krieger, **t** 0416-372035, **e** bdekrieger@planet.nl.

Noordoost-Nederland: korte cursus koninginnen kweken

In samenwerking met de teeltverenigingen zullen korte praktische cursussen koninginnen 'kweken' aangeboden worden voor meer ervaren imkers. De planning daarvan is nu nog niet bekend.

Eiso Eizinga, **t** 0522-48 18 91, **e** EW.Eizinga@gmail.com of bij Jaap Smit, **t** 050-3092668, **e** smittalens@hetnet.nl.

Rotterdam: Basiscursus

Op 3 februari 2010 om 19.30 uur, start het Ambrosius Gilde Rotterdam de cursus met theorielessen (9) in het natuurcentrum 'De Boshoeck' te Schiedam. Later in het seizoen gevolgd door praktijklessen (16) te Oud Verlaat. Rene Kant, **m** 06-29542643, **e** mkant@telfort.nl

Soest/Amersfoort (Eemkwartier): Basiscursus

Start op wo. 3 maart met theorielessen (4), gevolgd door praktijklessen (9), in het CNME, Schothorsterlaan 21, 3822 NA Amersfoort. Leraar is Ben Som de Cerff, IJsselstein. Kosten €125,-. Laurent, **m** 06-24813489, **e** Ideborman@hotmail.com of Jan, **t** 033 4611241, **e** jan.buijs@gmail.com.

Utrecht: Basiscursus

NBV afd. Utrecht start in januari 2010 met 10 theorielessen, gevolgd door 10 praktijklessen, op de Plutodreef 9 (wijk Overvecht nabij station Overvecht). Kosten: €160,- incl. consumpties en examen. **i** www.bijenverenigingutrecht.nl. Geslaagden ontvangen NBV-diploma. Lisette van Ingen, **t** 030-2710825, **e** spetterlvi@yahoo.com

Wageningen: Snuffelcurcus

De Volksuniversiteit start met een cursus van 3 dagdelen voor mensen die iets over bijen en bijenhouden willen weten. Theorieles op 23 maart en 6 april van 19.30-22.00 uur in het Bijenhuis. Praktijkles op 29 mei van 10.00-12.30 uur bij een imker in Lienden. De Cursus wordt gegeven door Els Voorbij en W. Hendrikx. Zie de website of het programmaboekje van VU-Wageningen.

West-Friesland: Kennismakingscursus en korfvlechten

De eerstgenoemde cursus start op 13 jan. met theorie-, vanaf 10 april praktijkles-

sen. Theorie in kinderboerderij 'De Woid' te Hoorn, praktijklessen daar en in een bijenstal Andijk. Kosten € 60,- (incl. cursusboek). A.van Bohemen, t 0228-513425, e agvanbohemen@gmail.com. Het korfvlechten start op 14 januari in 'De Woid', aanvang 20.00 uur. Henk Stam, t 0228-593336, e hl.stam@quicknet.nl.

Westland: Basiscursus

Start in februari (theorielessen) in NME-centrum De Papaver in Delft. Van april t/m september worden er tien praktijklessen gegeven in de bijenstal. Kosten € 90,- Rob Warringa, t 015-3696366 of Hetty Snijders, t 015-3109002.

Zeeland: Basiscursus

Begin januari 2010 start de cursus met theorielessen (6) gevolgd door praktijk (10) in Ovezande, kosten € 125,- (incl. documentatie). Kees Veldkamp, t 0118-650377, e c.veldkamp3@kpnplanet.nl

Zuid-Limburg: Basiscursus

In januari start de cursus in de 'Lieteborg' te Zutendaal België (10 avonden op de vrijdag). Organisatie: Imkerverenigingen Maastricht (VNIF), Mijnstreek (NBV), Mergelland (NBV) en de Kempische (VNIF-Helchteren). Fer Hendriks, t 043-3062478, e info@imker-mergelland.nl

Zutphen: Basiscursus

Deze cursus start begin maart met theorieles, later gevolgd door praktijkles, alles in Zutphen. Ben Hilderink, t 0575-514720, e b.hilderink@hccnet.nl

Vraag en aanbod

Bijenvolken nodig? Belt u even. Ook verkopen wij alle imkermaterialen o.a. honingslingers, bijenkorven en kasten (Red Cedar of vurenhout), nieuw of gebruikt, alle maten kunstraat. Informeer vrijblijvend naar onze speciale prijzen. Imkerij De Werkbij, Rhenen en Ernst (gemeente Epe). Zie voor adres: www.dewerkbij.nl (met webwinkel), e info@dewerkbij.nl, t 0317-612942.

Vaste klanten teleurstellen? Koop

Nederlandse honing van uitstekende kwaliteit in. Van collega-imker Peter Linnartz, in emmers 14 of 25 kg. m 06-12791927, e bontekraai@hetnet.nl.

Te koop: bijenvolken met of zonder kast, nieuw model bijenkasten. Alle maten kunstraat, alle imkermaterialen. Ook honingverkoop. Openingstijden: zat. of na telefonische afspraak t 0485-45 42 76. Imkerdepot Mia v.d. Heijden, Voortsestraat 19, 5454 GR St.Hubert.

Imkerwinkel 'De Linde' aan de Pastoor

Smitsstraat 27 in Olland: het juiste adres voor al uw benodigde imkerartikelen; om van uw hobby een succes te maken! Imkerartikelen zijn ook via internet te bestellen. Inkoop en verkoop van Nederlandse honing. Wilt u bijenvolken huren voor de bestuiving in 2010? Neem dan contact op met Imkerij 'De Linde' uit Olland. Onze winkel is geopend op: woensdag van 13.00 uur tot 20.00 uur en zaterdag van 9.00 uur tot 15.00 uur. Marcus Mesu m 06-20372232, Webwinkel: www.imkerswinkeldelinde.nl e info@imkerswinkeldelinde.nl.

Te koop: honing per 20 kg: acacia-, linde-, bloemen-, koolzaad- en korianderhoning. Zeer goede kwaliteit en voldoende voorraad. Imkerij Het Korfje, Nieuwleusen, t 0529-48 35 85, e info@hetkorfje.nl.

Vof het Ielgat. Voor imkermaterialen en bijenproducten. Geopend tijdens het bijenseizoen van di. t/m vr.: 10.00-17.00 uur. Zaterdag gesloten. In het winterseizoen: wo. van 13.00-17.00 uur. Voor actuele info: www.ielgat.nl, t 0592-38 93 49.

Te koop: Spaarkasten (10-, 7-, 6-, of 3-raams uitvoering). Ook voor losse broed- en honingkamers, daken en bodems. Kijk op www.immenhof.nl. De Immenhof, Voorthuizen, t 0342-472837, m 06-53182006.

Wij kopen uw Nederlandse honing en verkopen alle soorten honing in grote en kleine hoeveelheden. Ook stuifmeel, honingkoek, honingsnoep e.d. Wij zijn dé leverancier voor uw markt of braderie! Vraag vrijblijvend onze speciale prijzen. Imkerij De Werkbij, Rhenen en Ernst (gemeente Epe), zie voor adres: www.dewerkbij.nl (met complete webwinkel), e info@dewerkbij.nl, t 0317-6129 42.

Te koop: nieuwe Spaarkasten, Simplex-kasten, raampjes à € 0,60. Red Cedar dus weerbestendig. Tegen zeer aantrekkelijke prijzen. Luijmes, Terborgseweg 33a, Dinxperlo, t 0315-65 16 64.

ProPol Produkten BV, bekend als producent van de bekende Ambrosia Honingwijnen, heeft ook een ruim assortiment apitherapieproducten: crèmes, zeep, snoep etc. die uitermate geschikt zijn voor wederverkoop. Vraag vrijblijvend naar onze prijslijst. Voor informatie: t 0229-295848, e info@propol.nl, i www.propol.nl.

Het Honingmagazijn, hét adres op de Veluwe en daarbuiten voor al uw imkermaterialen, kijk op www.honingmagazijn.nl. Dagelijks geopend na telefoon- of emailafpraak: t 06-11950583 e honingmagazijn@hetnet.nl, Tongerenseweg Zuid 119, 8162 SB Epe.

Domaine du Pioch (Zuid-Frankrijk).

Thea en Nico Oudhof hebben hier een leuke boerderijcamping met een aantal vakantiewoningen en meer op eigen terrein. Volop mogelijkheden om een natuurlijke vakantie te beleven. Alle informatie op onze site: www.lepioch.com of t 0033-467976172.

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof.

Dit omvat een imkerij, wijngaard, tuinen, expositieruimte met permanente expositie, terras en plantenverkoop. Een uniek en gezellig uitstapje voor uw vereniging, familie of bedrijf. Voor meer info: i www.imkerij-immenhof.nl of t 024-3584543. Gonnie en Marcel Hallmans, Rijksweg 224, Molenhoek/ Heumen.

Bijenteeltmuseum SEC De Bankörf.

Inkoop van oude imkermaterialen en bijenboeken. Boeken in onze bijenbibliotheek gratis ter inzage, catalogus aanwezig. t 0592-38 93 49, i www.ielgat.nl.

Imkerij de Traay zoekt Nederlandse

fruit- of zomerhoning, oogst 2009. Minimale hoeveelheid 200 kg. Contante betaling mogelijk. Reacties kunnen naar e k.vanderwalle@detraay.com of via t 0320-282928 (afdeling inkoop); na 17.00 uur: m 06-51377677.

Vraag & aanbod

Schriftelijke opgave van advertenties
bij de redactiesecretaris, mw. M. Canters,
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen,
e redactie@bijhouders.nl.

U krijgt voor de kosten een factuur
toegestuurd, vermeldt daarom uw
adresgegevens in uw opgave. Geen
geld overmaken of overschrijvingsfor-
mulieren opsturen!

Het tarief voor 'Vraag & aanbod' is
€ 10,- voor de eerste twintig woorden,
ieder woord meer € 0,25.

Nederlandse Bijhoudersvereniging

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 422422 f 0317 424180

e secretariaat@bijhouders.nl

i www.bijhouders.nl

bank 53.90.42.897, postbank 84.68.01.

Voor betalingen vanuit het buitenland:

IBAN: NL62ABNA0539042897

BIC: ABNANL2A

Openingstijden ma t/m vrij: 10.00-14.00 uur

Het Bijenhuis (winkel)

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 422733, f 0317 424180

e bijenhuis@bijenhuis.nl

i www.bijenhuis.nl

bank 53.90.42.900, postbank 823276

open 1 apr t/m 30 sep: di t/m vr 8.30-17.30
uur, za 8.30 - 13.00 uur

1 okt t/m 31 mrt: di t/m vr 8.30-17.00 uur

bijen@wur Plant Research International (PRI)

(v.h. PPO-Bijen, Ambrosiushoeve)

Centraal Meldpunt Bijenziekten (ma t/m vrij
van 9.00 - 17.00 uur, op afspraak)

Postbus 16, 6700 AA Wageningen.

Bezoekadres: Droevendaalsesteeg 1, 6708 PB
Wageningen, t 0317 481279, e bijen@wur.nl
i www.bijen.wur.nl

Spuitschade melden

Inspectie Noord/Oost, Zwolle, t 038 4291300

Inspectie West, Utrecht, t 030 6692669

Inspectie Zuid, Eindhoven, t 040 2563800

Amerikaans vuilbroed

Gevallen of vermoedens van Amerikaans
vuilbroed (AVB) altijd melden bij:

AID Kerkrade t 045 5464185

Agenda

Het gehele jaar Weert

Natuur- en Milieucentrum De IJzeren

Man, Geurtsvenweg 4. t 0495-524893,

e info@nmcweert.nl, www.nmcweert.nl

15 januari Ruinen

Praatavond over 'varroabestrijding' bij
NBV afd. Ruinen. Aanvang 20.00 uur in

Hotel 'Kuik', Brink 17. Jan Mansier,

t 0522-472152, e mansierj@home.nl of bij

Eiso Eizinga, t 0522-481891.

i www.ruinerimkers.nl.

16 januari Wageningen

De tweede landelijke studiedag van de
Commissie Bestuiving van de NBV. Zie
het decembernummer, p.17.

(Rectificatie: Bij de foto van cursisten bij
Blauwe bes in dat artikel staat per abuis
als fotograaf Piet van Schaik vermeld. Er
had moeten staan: Geert van Eizenga.)

25 januari Buitenpost

Vakavond NBV Friesland van 20.00-22.00
uur i.s.m. afdeling Kollumerzwaag e.o.

in 'De Kruidhof', Schoolstraat 29B.

Thema: 'Gezonde bijen en rassenteelt'.

Lezing door Bert Pranger uit Amen,
gevolg door discussie. Kosten €3,50 incl.
koffie/thee. E. Koster, t 0511-443545.

30 januari Utrecht

Koninginnenteeltdag in het Went-
gebouw. Zie p.16 in dit nummer.

Aanmelden voor 26 januari.

6 februari Udenhout

Twee lezingen: Corneel Dewindt:

Koninginnenteelt en Ed Pieterse:

Hybridenproject. Aanvang 13.45-14.00 u,
partycentrum De Schol, Stationsstraat 13,
5071BS Udenhout. Inl. M.J. van Iersel,
t 013-5113464, e m.j.van.iersel@wxs.nl

13 februari Rhenen

Boeldag van 10-16 uur bij 'De Werkbij' in
Rhenen. Kavellijst op i.dewerkbij.nl.

17 februari Loenen a/d Vecht

Lezing 'De relatie tussen hommels, bijen
en bestuiving', met dia's, door Ton de
Volder, beroepsimker (300 volken).

a 20.00 uur in Cultureel Centrum

't Web, Spinnerie 15. Joke van Ekris,

t 0294-234164, e jvekris@xs4all.nl.

20 februari Wageningen

Bijeenkomst NBV Groepen en hoofd-
bestuur.

25 februari Bornebroek

Lezing door Klaas Sluiman: Honing-
kwaliteit en vermarkting van honing.

Vanaf 19.30 u in 'Het Café' (vroeger: Café
EEF). Organisatie NBV-Groep Overijssel-
Oost. Toegang gratis, F. Huijnen,
e f.huijnen@skyaccess.nl

26 februari Ruinen

Inleiding door Klaas Sluiman over
'Presentatie van honing in de meest uit-
gebreide zin'. a 20.00 uur in Hotel 'Kuik',
Brink 17. Jan Mansier, t 0522-472152,
e mansierj@home.nl of bij Eiso Eizinga,
t 0522-481891. i www.ruinerimkers.nl.

27 februari Rhede (D)

Nederlands-Duitse Studiedag Non-
Bijeen met als thema Bestuiving, van
10-16 uur. Zie elders in dit nummer.

13 maart Zuidlaren (Gr.)

Voorjaarsvergadering Buckfast Belangen
Verenigd Regio Noord, van 10-15 uur.
Met dr. Job van Praagh. Zie p.16 in dit
nummer.

13 maart Zeist

Biologisch-Dynamische Imkerdag met
als thema 'De relatie tussen imme en
imker' Programma volgt nog.

13 maart Wageningen

Algemene Ledenvergadering VCI.

26 maart Ruinen

Bijenboelavond, zaal open om 18.30 uur.
a veiling 20.00 uur in Hotel 'Kuik', Brink
17. Opgave tot 22 maart bij Jan Mansier,
t 0522-472152, e mansierj@home.nl of bij
Eiso Eizinga, t 0522-481891.
i www.ruinerimkers.nl.

24 april Wageningen

Algemene Ledenvergadering NBV.

11 juli 2010 NBV

Interregionale Open Imkerijdag.

28 sept. t/m 2 okt. 2010 Ljubljana Slovenië

Internationaal Apimedita & Apiquality
forum 2010. Zie www.apimedita.org en
www.apiquality.info.